

El sistema de justícia gratuïta i torn d'ofici

María Ángeles Montoya

PID_00193819

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
1. El sistema de justícia gratuïta	7
1.1. Antecedents històrics	7
1.2. Sistema de justícia gratuïta després de la CE de 1978	8
1.3. La Llei de justícia gratuïta	9
1.3.1. Principis	9
1.3.2. Àmbit personal d'aplicació	12
1.3.3. Requisits econòmics i reconeixement excepcional del dret	14
1.3.4. Contingut material del dret	17
1.3.5. Extensió temporal del dret	22
1.3.6. Tramitació de l'expedient per al reconeixement del dret	25
1.3.7. Moment per a formular la sol·licitud de reconeixement del dret a justícia gratuïta. Insuficiència econòmica sobrevinguda	31
1.3.8. Impugnació, revocació de la resolució	32
1.3.9. Efectes en el procediment de la formulació de sol·licitud de reconeixement del dret	33
1.3.10. Litigis transfronterers i aplicació de tractats i convenis internacionals sobre assistència jurídica gratuïta	35
1.3.11. Torn d'ofici i justícia gratuïta	36
2. Funcionament del torn d'ofici	38
2.1. Paper dels col·legis d'advocats i consells generals	38
2.2. Accés al torn d'ofici	39
2.3. Obligacions de l'advocat: autonomia professional i deontologia	42
2.4. Subjecció de l'advocat a la normativa de justícia gratuïta	42
2.5. Finançament del sistema i retribució del professional	44
Exercicis d'autoavaluació	47
Solucionari	48

Introducció

Qualsevol estat democràtic ha de disposar d'un sistema que permeti als grups desfavorits econòmicament l'accés al procediment judicial per a la defensa dels seus drets.

Pel que fa al nostre país aquest sistema és el que es denomina *de justícia gratuïta*.

Aquest mòdul pretén donar a conèixer les normes que regulen aquest sistema, destacant la seva importància:

- a) Per la seva íntima relació amb el sistema constitucional i el dret d'accedir a la justícia.
- b) Pel gran nombre de procediments judicials en els quals a una o totes les parts els ha estat reconegut el dret a justícia gratuïta.

L'advocat té, per tant, l'obligació inexcusable de conèixer aquest conjunt normatiu.

1. El sistema de justícia gratuïta

1.1. Antecedents històrics

Històricament, l'advocacia ha assumit el compromís social de la defensa dels més necessitats davant els tribunals de justícia.

El fet que el procediment judicial necessiti la intervenció de l'expert en dret ha estat determinant en el fet que les diferents societats històriques hagin previst sistemes pels quals els col·lectius que no poden fer front als costos del procediment judicial puguin tenir garantit l'accés a la justícia. En la història del nostre dret és el paper exercit per l'advocacia el que ha assumit històricament aquest compromís.

Són moltes les referències històriques a aquest compromís que van des de l'edat mitjana fins a èpoques més recents.

En aquest sentit, la LOPJ de 1870 imposava en l'article 866 l'obligació als advocats de la defensa dels pobres, i establia normes per al repartiment igualitari, amb la finalitat que l'obligació no fos excessivament onerosa. En l'article 877 indicava la impossibilitat de renúncia a aquestes defenses, excepte en les causes penals per un motiu personal i just, que havien de valorar els degans dels col·legis d'advocats i, si no, el tribunal que ha de conèixer del procediment. Es posa així de manifest que en el nostre ordenament jurídic l'advocacia ha assumit històricament aquesta funció de defensa de les persones sense recursos econòmics per a la recerca d'un advocat de la seva lliure elecció.

La LOPJ de 1870

L'article 866 de la LOPJ de 1870, publicada el 20 de setembre de 1870 a la Gasetta de Madrid, establia: "Els advocats i procuradors estan obligats a defensar gratuïtament els pobres, i, perquè no sigui desigual aquest gravamen, s'han d'observar les condicions que s'expressen en aquesta Llei." A continuació establia normes sobre la manera com calia fer els nomenaments, i destaca l'article 877 d'aquesta norma, que establia l'obligatorietat de la designació per a l'advocat, excepte en causa penal, en què es permetia l'excusa per un motiu personal i just, que havia de valorar el degà del col·legi d'advocats o, si no, el jutge o tribunal on s'haguessin de fer les defenses.

Arribem així al sistema preconstitucional, en què l'advocacia de forma col·lectiva assumeix aquestes defenses, per torn d'ofici, mitjançant llistes d'advocats voluntaris que són remesos a les audiències, a designació dels tribunals. Ho reflecteixen les diferents normes processals, que recullen de manera dispersa per a cada ordre jurisdiccional la forma de provisió d'un advocat d'ofici en determinades situacions.

Aquest sistema farà un canvi important amb la conversió de l'Estat en un estat democràtic i de dret a partir de la Constitució espanyola de 1978.

1.2. Sistema de justícia gratuïta després de la CE de 1978

El sistema constitucional de justícia gratuïta té l'ancoratge en l'article 6.3 del Conveni europeu de drets humans, interpretat en el sentit del deure de l'Estat d'assegurar el dret dels ciutadans d'accés als tribunals.

Article 6.3 del Conveni europeu de drets humans

Tot acusat té, com a mínim, els drets següents:

- De ser informat, en el termini més breu possible, en una llengua que compregui i detalladament, de la naturalesa i de la causa de l'acusació formulada contra ell.
- De disposar del temps i de les facilitats necessàries per a la preparació de la seva defensa.
- De defensar-se per si mateix o ser assistit per un defensor de la seva elecció i, si no té mitjans per a remunerar-lo, poder ser assistit gratuïtament per un advocat d'ofici, quan els interessos de la justícia ho exigeixin.
- D'interrogar o fer interrogar els testimonis de càrrec i obtenir la compareixença en l'interrogatori dels testimonis que declarin a favor seu en les mateixes condicions que els testimonis de càrrec.
- De ser assistit gratuïtament per un intèrpret, si no comprèn o no parla la llengua emprada en l'audiència.

La Constitució espanyola recull, en conseqüència, en l'article 24, el dret fonamental d'obtenir la tutela judicial efectiva i accés a la defensa i assistència lletrada, precepte que s'ha d'interpretar juntament amb l'article 14, d'igualtat davant la llei, i els articles 1 i 9 de la mateixa norma legal, que estableixen que els valors superiors de l'ordenament jurídic espanyol són la llibertat, la justícia i la igualtat, i que els poders públics han de promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat dels individus siguin reals i efectives.

Constitució espanyola

Art. 1.1 CE: Espanya es constitueix en un estat social i democràtic de dret, que propugna com a valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític.

Art. 9.2 CE: Correspon als poders públics de promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social.

Art. 24 CE: 1. Tothom té dret a obtenir la tutela efectiva dels jutges i dels tribunals en l'exercici dels seus drets i interessos legítims, sense que, en cap cas, pugui haver-hi indefensió.

2. Tothom té dret al jutge ordinari predeterminat per la llei, a la defensa i a l'assistència d'un lletrat, a ser informat de l'acusació formulada contra ell, a un procés públic sense dilacions indegudes i amb totes les garanties, a utilitzar els mitjans de prova pertinents per a la seva defensa, a no declarar contra si mateix, a no confessar-se culpable i a la presumpció d'innocència.

D'acord amb aquests preceptes de primer ordre en el sistema constitucional, l'article 119 de la CE estableix que la llei regula quan la justícia serà gratuïta i, en tot cas, respecte dels que acreditin insuficiència de recursos per a litigar.

Es configura, per tant, el dret a la justícia gratuïta modern i actual, concebut com un autèntic dret exigible pel ciutadà davant els poders públics i no com una concessió graciosa de l'Estat que s'acostava al concepte de *beneficència*.

La previsió constitucional de l'article 119 es va desplegar mitjançant la LO 6/1985, del poder judicial, en els articles 20.2 i 440.2, que recullen el mandat constitucional i remetent, per a la regulació del sistema de justícia gratuïta, a la llei ordinària.

Malgrat que aquesta regulació queda establerta de forma clara l'any 1978 i en el desplegament posterior en la LOPJ abans indicada, no és fins a l'any 1996 que es dicta la llei que desplega l'article 119 de la CE, la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta, que ha experimentat petites modificacions fins avui dia.

1.3. La Llei de justícia gratuïta

Publicada en el BOE de 12 de gener de 1996, i en vigor al cap de sis mesos de la seva publicació, el 12 de juliol de 1996, la Llei d'assistència jurídica gratuïta recull la reserva de llei per al compliment de l'encàrrec constitucional d'articular un sistema de justícia gratuïta per als que no tinguin recursos econòmics.

D'aquesta manera, l'article 1 de la Llei estableix que aquesta determina el contingut del dret a l'assistència jurídica gratuïta i regula el procediment per al seu reconeixement i la seva efectivitat.

1.3.1. Principis

L'exposició de motius de la Llei recull la finalitat i les principals modificacions que aquesta introdueix en el sistema de justícia gratuïta.

La mateixa exposició de motius indica que la CE dissenya un marc constitucional regulador del dret a la tutela judicial, que inclou, per part de l'Estat, una activitat prestacional encaminada a la provisió dels mitjans necessaris per a fer que aquest dret sigui real i efectiu, fins i tot quan qui vol exercir-lo no té recursos econòmics, garantint un sistema de justícia gratuïta que permeti als ciutadans que acreditin insuficiència de recursos per a litigar proveir-se dels professionals necessaris per a accedir a la tutela judicial efectiva i veure adequadament defensats els seus drets i interessos legítims.

La mateixa exposició de motius resumeix la finalitat última de la llei: garantir l'accés a la justícia en condicions d'igualtat a tots els ciutadans.

Art. 119 CE

La justícia serà gratuïta quan la llei ho disposi i, en qualsevol cas, per a aquells que acreditin insuficiència de recursos per a litigar.

LOPJ

Art. 20.2 LOPJ 6/1985: S'ha de regular per llei un sistema de justícia gratuïta que doni efectivitat al dret declarat en els articles 24 i 119 de la Constitució, en els casos d'insuficiència de recursos per a litigar.

Art. 440.2 LOPJ 6/1985: Cal designar d'ofici, d'acord amb el que s'hi estableixi, a qui ho sol·liciti o es negui a nomenar-los, i la seva intervenció és preceptiva. La defensa d'ofici té caràcter gratuït per a qui acrediti insuficiència de recursos per a litigar en els termes que estableix la Llei.

Art. 24 i 25 CE

Respecte de la finalitat de la Llei, l'exposició de motius indicada estableix que els drets que atorguen als ciutadans els articles 24 i 25 de la CE són corol·lari de la concepció social o assistencial de l'estat democràtic de dret que configura el sistema constitucional. I, amb la finalitat d'assegurar a tothom l'accés a la tutela judicial efectiva, l'article 119 del text constitucional estableix que la justícia ha de ser gratuïta quan ho disposi la llei i, en qualsevol cas, per a aquells que acreditin insuficiència de recursos per a litigar.

Vocació unificadora

La Llei regula un sistema únic de justícia gratuïta, concentrat en una sola norma, aplicable a tots els ordres jurisdiccionals, amb la lògica conseqüència de claredat i increment de la seguretat jurídica.

Per això l'article 1 de la Llei estableix que:

“[L]es disposicions d'aquesta Llei són d'aplicació general en tot tipus de processos judicials [...]”

Finalitza, d'aquesta manera, l'anterior dispersió normativa, motiu pel qual la Llei d'assistència jurídica gratuïta indicada procedeix a la derogació de disposicions de la LC, LECr i altres normes processals.

Ampliació del contingut del dret

Davant la situació anterior, en què només s'establia la possibilitat que el ciutadà fos assistit per un lletrat i representat per un procurador, deixant al marge altres prestacions, la Llei d'assistència jurídica gratuïta preveu, en l'article 6, tot un seguit de noves prestacions, com l'assessorament i l'orientació previs al procés, l'assistència pericial i la reducció, i fins i tot la gratuïtat en l'obtenció de determinats documents notariais i de registres públics que puguin ser necessaris en el procediment.

Objectivització del reconeixement del dret

Així mateix, enfront del sistema anterior, en què es deixava la valoració de la necessitat d'intervenció amb justícia gratuïta al criteri subjectiu de cada jutjat, l'actual sistema inaugurat amb la Llei de 1996 estableix un doble criteri: **objectiu**, basat en la situació econòmica del sol·licitant, i complementat per un mecanisme flexible d'apreciació **subjectiva**, que possibilita el reconeixement excepcional a persones la situació econòmica de les quals excedeix el mòdul legal, però que per les seves circumstàncies concretes poden veure reconegut el dret.

Desjudicialització del sistema de reconeixement

Amb la Llei d'assistència jurídica gratuïta de 1996 finalitza, també, una situació tradicional en el nostre dret: considerar que la possibilitat d'acudir als tribunals amb defensa gratuïta era una funció jurisdiccional encomanada, per tant, als òrgans judicials.

La Llei procedeix a la desjudicialització del procediment per al reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta, i configura aquesta funció com una funció administrativa, si bé subjecta, en última instància, a la revisió judicial, buscant:

- d'una banda, descarregar els jutjats i tribunals d'una funció que queda fora de la potestat jurisdiccional;
- i de l'altra, dotar d'agilitat el procés de reconeixement del dret.

S'encarrega, legalment, la funció de tramitació de les sol·licituds, anàlisi de les pretensions i acordar la designació de professional als col·legis professionals, i es creen uns òrgans administratius, comissions d'assistència jurídica gratuïta, que són els òrgans als quals correspon formalment el reconeixement del dret i en la composició dels quals intervenen totes les instàncies que participen en el procés.

El control judicial s'exerceix en via de recurs sobre les resolucions de les comissions d'assistència jurídica gratuïta.

Establiment de l'obligació de finançament públic

En clara sintonia amb el disseny constitucional del dret a l'accés a la justícia en condicions d'igualtat, i seguint la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans i del Tribunal Constitucional, l'Estat es configura com el responsable del funcionament del servei i, per tant, de proveir els mitjans necessaris per a aquest, i d'establir els mecanismes de control per a assegurar la destinació adequada dels fons públics assignats a aquesta finalitat.

Respecte a les competències autonòmiques

Finalment, l'exposició de motius de la Llei fa una referència a l'**ordenació competencial**, indicant que aquesta és respectuosa amb l'ordenació competencial que deriva de la Constitució i dels estatuts d'autonomia, que habilita l'Estat per establir la nova regulació, i permeten que aquesta es pugui complementar amb naturalitat amb les normes que dictin les comunitats autònomes en exercici de les seves competències estatutàries.

En aquest sentit, són diverses les comunitats autònomes que han dictat reglamentació sobre aquest tema. La regulació catalana de desplegament és la que conté el Decret de la Generalitat de Catalunya 252/1996, de 5 de juliol.

1.3.2. Àmbit personal d'aplicació

L'àmbit personal d'aplicació del dret és un dels preceptes que s'ha vist modificat amb posterioritat a l'any 1996, com a conseqüència de la modificació experimentada per la llei per mitjà de la Llei 16/2005, de 18 de juliol, per a regular les especialitats dels litigis transfronterers civils i mercantils en la Unió Europea (BOE de 19 de juliol).

El redactat actual de la Llei (art. 2) estableix que tenen dret a l'assistència jurídica gratuïta:

1) Respecte de les persones físiques, quan acreditin insuficiència de recursos per a litigar:

- Els ciutadans espanyols.
- Els nacionals d'altres estats membres de la Unió Europea.
- Els estrangers que estiguin a Espanya¹.

2) Les entitats gestores i els serveis comuns de la Seguretat Social, en tot cas.

3) Respecte de les persones jurídiques, quan acreditin insuficiència de recursos per a litigar:

- Les associacions d'utilitat pública, previstes en l'article 32 de la Llei orgànica 1/2002, de 22 de març, reguladora del dret d'associació².
- Les fundacions inscrites en el registre públic corresponent.

⁽¹⁾L'article inicial 2 de la Llei 1/1996, de 10 gener, exigia respecte dels estrangers el requisit de residència legal.

⁽²⁾Art. 32 de la Llei orgànica 1/2002. Associacions d'utilitat pública.

Entitat pública

A iniciativa de les associacions corresponents, es poden declarar d'utilitat pública les associacions en què concorrin els requisits següents:

a) Que les finalitats estatutàries tendeixin a promoure l'interès general, en els termes que defineix l'article 31.3 d'aquesta llei, i siguin de caràcter cívic, educatiu, científic, cultural, esportiu, sanitari, de promoció dels valors constitucionals, de promoció dels drets humans, d'assistència social, de cooperació per al desenvolupament, de promoció de la dona, de promoció i protecció de la família, de protecció de la infància, de foment de la igualtat d'oportunitats i de la tolerància, de defensa del medi ambient, de foment de l'economia social o de la investigació, de promoció del voluntariat social, de defensa de consumidors i usuaris, de promoció i atenció a les persones en risc d'exclusió per raons físiques, socials, econòmiques o culturals, i qualssevol altres de naturalesa similar.

b) Que la seva activitat no estigui restringida exclusivament a beneficiar els seus associats, sinó oberta a qualsevol altre possible beneficiari que reuneixi les condicions i els caràcters exigits per l'índole de les seves pròpies finalitats.

c) Que els membres dels òrgans de representació que percebin retribucions no ho facin amb càrrec a fons i subvencions públiques.

d) No obstant el que disposa el paràgraf anterior, i en els termes i les condicions que es determinin en els estatuts, aquests poden rebre una retribució adequada per la realització

de serveis diferents de les funcions que els corresponen com a membres de l'òrgan de representació.

e) Que disposin dels mitjans personals i materials adequats i de l'organització idònia per a garantir el compliment de les finalitats estatutàries.

f) Que estiguin constituïdes, inscrites en el Registre corresponent, en funcionament i donant compliment efectiu a les seves finalitats estatutàries, ininterrompudament i concurrent-hi tots els requisits precedents, almenys durant els dos anys immediatament anteriors a la presentació de la sol·licitud.

Les federacions, confederacions i unions d'entitats que preveu aquesta llei poden ser declarades d'utilitat pública, sempre que els requisits previstos en l'apartat anterior els compleixin tant les mateixes federacions, confederacions i unions, com cadascuna de les entitats integrades en aquestes.

4) En l'ordre jurisdiccional social, els treballadors i beneficiaris del sistema de la Seguretat Social, tant per a la defensa en un judici com per a l'exercici d'accions per a l'efectivitat dels drets laborals en els procediments concursals i per als litigis que sobre aquesta matèria se substanciiïn davant la jurisdicció contenciosa administrativa. En la redacció d'aquest apartat el precepte implica que per a la defensa en un judici no calgui acreditar la insuficiència de recursos econòmics, mentre que per a la resta de prestacions que el reconeixement del dret implica sí que cal aquesta acreditació.

5) En l'ordre contenciós administratiu i en la via administrativa prèvia, els ciutadans estrangers que acreditin insuficiència de recursos per a litigar tenen dret a l'assistència lletrada i a la defensa i representació gratuïtes en els procediments que puguin portar a la denegació de la seva entrada a Espanya, a la seva devolució o expulsió del territori espanyol, i en tots els procediments en matèria d'asil³.

⁽³⁾El redactat inicial de la Llei únicament preveia el reconeixement del dret als estrangers no residents legalment en els processos relacionats amb la sol·licitud d'asil, i en l'ordre penal, sempre que acreditessin insuficiència de recursos.

6) Finalment, l'article 2 de la Llei fa referència a les persones físiques en els litigis transfronterers que es regulen específicament en el capítol VIII de la Llei i al qual dedicarem un apartat d'aquest treball.

En la disposició addicional segona de la Llei s'establia i es conserva des del redactat inicial una referència especial a les entitats següents, que no necessiten l'acreditació d'insuficiència de recursos per a litigar:

- Creu Roja Espanyola.
- Associacions de consumidors i usuaris per a les accions en defensa dels consumidors i usuaris segons la normativa de la Llei per a la defensa de consumidors i usuaris.

La modificació efectuada per a regular les especialitats dels litigis transfronterers civils i mercantils a la Unió Europea va modificar la disposició addicional segona de la Llei per tal d'incloure, al costat de les anteriors esmentades, les associacions d'utilitat pública que tinguin com a finalitat la promoció i defen-

sa dels drets de persones amb discapacitat, de conformitat amb el que disposa la Llei 51/2003, de 2 de desembre, d'igualtat d'oportunitats, no-discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat.

En conseqüència, les persones jurídiques que no estan expressament incloses en l'article 2 o en la disposició addicional segona de la Llei 1/1996, de 10 de gener, no poden veure reconegut el dret de justícia gratuïta, i queden excloses del sistema.

1.3.3. Requisits econòmics i reconeixement excepcional del dret

L'article 3 de la Llei estableix els requisits perquè sigui reconegut el dret a la justícia gratuïta.

Article 3. Requisits bàsics

1) Es reconeix el dret d'**assistència jurídica gratuïta** a les persones físiques els recursos i ingressos econòmics de les quals, computats anualment per tots els conceptes i per unitat familiar, no superin el doble del salari mínim interprofessional vigent en el moment d'efectuar la sol·licitud.

2) Constitueixen modalitats d'**unitat familiar** les següents:

- La integrada pels cònjuges no separats legalment i, si n'hi ha, els fills menors, a excepció dels que estiguin emancipats.
- La formada pel pare o la mare i els fills, que reuneixin els requisits a què es refereix la regla anterior.

3) No obstant això, els **mitjans econòmics** poden ser valorats individualment, quan el sol·licitant acrediti l'existència d'interessos familiars contraposats en el litigi pel qual se sol·licita l'assistència.

4) El dret a l'**assistència jurídica gratuïta** només es pot reconèixer als qui litiguen en defensa de drets o interessos propis.

5) En el supòsit de l'apartat 2 de l'article 6, no cal que el detingut o pres acreditat prèviament que no té recursos, sense perjudici que, si no se li reconeix amb posterioritat el dret a l'assistència jurídica gratuïta, aquest ha d'abonar a l'advocat els honoraris reportats per la seva intervenció.

Tampoc no cal que les víctimes de violència de gènere, ni les víctimes del terrorisme, acreditin prèviament que no tenen recursos quan sol·licitin defensa jurídica gratuïta especialitzada, si escau, que se'ls ha de prestar immediatament, sense perjudici que si no se'ls reconeix amb posterioritat aquest dret, hagin d'abonar a l'advocat, i al procurador quan hi intervingui, els honoraris reportats.

6) Si es tracta de les persones jurídiques esmentades en l'apartat c de l'article anterior, s'entén que hi ha **insuficiència de recursos econòmics** per a litigar, quan la seva base imposable en l'impost de societats sigui inferior a la quantitat equivalent al triple del salari mínim interprofessional en còmput anual.

Del precepte es dedueix:

1) El còmput dels ingressos per a les persones físiques ho és de manera conjunta respecte de tots els membres que constitueixen la unitat familiar.

2) S'imputen tots els ingressos i recursos econòmics computats anualment. Això significa que el còmput és sobre les quantitats brutes percebudes sense que es procedeixi a detreure cap quantitat per càrregues familiars ni altres conceptes.

3) El límit objectiu se situa en el doble del salari mínim interprofessional (SMI), si bé la referència que la Llei fa al SMI s'ha d'entendre actualment feta a l'IPREM, índex que neix l'any 2004 com a substitut del SMI per al càlcul de prestacions, ajudes, subvencions, beques, etc., i que es publica anualment en la Llei de pressupostos de l'Estat.

Import en què va quedar establert l'IPREM durant els anys de referència

Any	IPREM mensual	IPREM anual (12 pagues)	IPREM anual (14 pagues)
2004	460,50 €	5.526,00 €	6.447,00 €
2005	469,80 €	5.637,60 €	6.577,20 €
2006	479,10 €	5.749,20 €	6.707,40 €
2007	499,20 €	5.990,40 €	6.986,80 €
2008	516,90 €	6.202,80 €	7.236,60 €
2009	527,24 €	6.326,86 €	7.381,33 €
2010	532,51 €	6.390,13 €	7.455,14 €
2011	532,51 €	6.390,13 €	7.455,14 €
2012	532,51 €	6.390,13 €	7.455,14 €

Font: Llei de pressupostos de l'Estat (2004)

4) La **modalitat d'unitat familiar** que es té en compte en la modalitat constituïda pel matrimoni i els fills menors que conviuen amb el matrimoni o, en cas de família monoparental, el progenitor amb els fills menors.

D'aquesta manera, la parella de fet no es considera una unitat familiar i es computen els ingressos individuals del sol·licitant. Tampoc no es computen els ingressos dels fills majors d'edat que puguin conviure amb els seus progenitors en el mateix domicili.

La pràctica ha evidenciat que el fet de residenciar l'accés a la justícia gratuïta en el concepte d'**unitat familiar** que preveu l'article 3 de la Llei pot portar a situacions d'injustícia material que s'haurien de corregir en una reforma de la Llei, per a ajustar-la a les modificacions socials que hi ha hagut des de l'any 1996.

5) Malgrat el concepte d'**unitat familiar**, es computen els ingressos de forma individual si en el procediment judicial pel qual es vol el reconeixement del dret hi ha interessos contraposats entre els membres d'aquesta unitat⁴.

⁽⁴⁾Procediment de ruptura familiar contenciosa.

6) El **dret a justícia gratuïta** només escau per a procediments en què es vol el reconeixement de drets o interessos propis. Per tant, no escau per a l'exercici de l'acusació popular.

7) Hi ha situacions en què el reconeixement de justícia gratuïta ha de ser posterior a la intervenció professional, com és l'assistència al detingut, l'assistència a víctimes de violència de gènere o víctimes de terrorisme. En aquest supòsit, s'avança la designació d'un professional i l'inici de la defensa i es posterga la tramitació de l'expedient per al reconeixement del dret, sense perjudici que, si aquest és denegat, el ciutadà ha d'afrontar el cost dels honoraris que s'hagin reportat en el seu interès per part dels professionals que hi hagin intervingut.

8) Quan es tracta de les persones jurídiques que preveu expressament l'article 2 amb possibilitat de veure reconegut el dret, el límit econòmic se situa en el triple de l'IPREM (la Llei continua parlant del SMI) respecte de la base imposable de l'impost de societats.

9) Si el precepte s'interpreta juntament amb el que disposa l'article 2 per als treballadors i beneficiaris de la Seguretat Social, per als procediments que estableix l'article 2 el treballador o beneficiari no necessita acreditar insuficiència de recursos si només vol que el proveeixin de defensa jurídica. Per a la resta de procediments no relacionats amb la seva condició de treballador o beneficiari de la Seguretat Social o per a la resta de les prestacions que comprèn el dret de justícia gratuïta, ha d'acreditar que les seves circumstàncies econòmiques estan dins els límits econòmics perquè n'és beneficiari.

10) L'article 4 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, permet la valoració de signes externs que puguin posar de manifest una capacitat econòmica real i superior als límits fixats legalment, si bé la constància que el sol·licitant sigui propietari de l'habitatge habitual no és, per si mateixa, un obstacle per al reconeixement del dret, sempre que aquest habitatge no sigui sumptuari.

Article 4

Exclusió per motius econòmics. A l'efecte de comprovar la insuficiència de recursos per a litigar, s'han de tenir en compte, a més de les rendes i altres béns patrimonials o circumstàncies que declari el sol·licitant, els signes externs que manifestin la seva capacitat econòmica real, i es nega el dret a l'assistència jurídica gratuïta si aquests signes, que desmenteixen la declaració del sol·licitant, revelen amb evidència que aquest disposa de mitjans econòmics que superen el límit fixat per la Llei. La circumstància de ser el sol·licitant propietari de l'habitatge en què resideixi habitualment no constitueix per si mateixa un obstacle per al reconeixement del dret, sempre que aquell no sigui sumptuari.

11) Finalment, l'article 5 de la Llei permet l'aplicació de criteris subjectius, segons el que s'indicava en l'exposició de motius de la Llei, que permeten temperar el rigor objectiu per al reconeixement del dret, en establir que en determi-

nades situacions, en consideració a les circumstàncies concretes del sol·licitant (càrregues familiars, nombre de fills a càrrec, costos del procediment concret pel qual se sol·licita el reconeixement del dret, etc.). La Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta pot reconèixer el dret a justícia gratuïta, encara que els ingressos de la unitat familiar del sol·licitant superin el doble de l'IPREM, sempre que estiguin entre el doble i el quàdruple d'aquest índex. En aquestes situacions l'òrgan administratiu pot procedir al reconeixement del dret si els ingressos de la unitat familiar del sol·licitant no superen el quàdruple de l'IPREM, si bé ha de determinar quines prestacions de les que preveu l'article 6 i en quina proporció les reconeix.

Article 5

Reconeixement excepcional del dret. En consideració a les circumstàncies de família del sol·licitant, nombre de fills o familiars al seu càrrec, estat de salut, obligacions econòmiques que tingui, costos derivats de la iniciació del procés o altres de naturalesa anàloga, objectivament avaluades, i, en tot cas, quan el sol·licitant tingui la condició d'ascendent d'una família nombrosa de categoria especial, la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta davant la qual es presenti la sol·licitud pot concedir excepcionalment, mitjançant una resolució motivada, el reconeixement del dret a les persones els recursos i ingressos de les quals, tot i superar els límits previstos en l'article 3, no excedeixin el quàdruple del salari mínim interprofessional.

En les mateixes condicions assenyalades en el paràgraf anterior, es pot reconèixer el dret a l'assistència jurídica gratuïta a les persones amb discapacitat assenyalades en l'article 1.2 de la Llei 51/2003, de 2 de desembre, d'igualtat d'oportunitats, no-discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat, i a les persones que els tinguin al seu càrrec quan actuïn en un procés en el seu nom i interès.

En aquests casos, la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta corresponent ha de determinar expressament quins beneficis dels que preveu l'article 6, i en quina proporció, són aplicables a la persona sol·licitant.

És cert que les comissions d'assistència jurídica gratuïtes a la pràctica no han fet ús de les possibilitats que concedeix l'article 5 pel que fa a la possibilitat de reconeixement parcial del dret i, si bé en determinats casos han reconegut el dret quan els ingressos han superat el doble de l'IPREM sense superar el quàdruple d'aquest, sempre han dut a terme un reconeixement total del dret.

1.3.4. Contingut material del dret

Enfront del sistema anterior de la Llei, que només preveia que al ciutadà se'l proveís d'un advocat i procurador, la Llei d'assistència jurídica gratuïta amplia el catàleg de prestacions a què dóna dret el reconeixement de l'assistència jurídica gratuïta, i regula l'elenc de drets en l'article 6 d'aquesta.

Article 6

Contingut material del dret. El dret a l'assistència jurídica gratuïta comprèn les prestacions següents:

- 1) **Assessorament i orientació gratuïts** previs al procés als qui vulguin reclamar la tutela judicial dels seus drets i interessos, quan tinguin per objecte evitar el conflicte processal, o analitzar la viabilitat de la pretensió.
- 2) **Assistència d'advocat** al detingut o pres que no l'hagi designat, per a qualsevol diligència policial que no sigui conseqüència d'un procediment penal en curs o en la seva primera compareixença davant un òrgan jurisdiccional, o quan aquesta es dugui a terme

per mitjà d'auxili judicial i el detingut o pres no hagi designat cap lletrat en el lloc on es presti.

3) **Defensa i representació gratuïtes** per part d'un advocat i procurador en el procediment judicial, quan la intervenció d'aquests professionals sigui legalment preceptiva o, quan, tot i no ser-ho, sigui expressament requerida pel jutjat o tribunal mitjançant una interlocutòria motivada per a garantir la igualtat de les parts en el procés.

4) **Inserció gratuïta d'anuncis** o edictes, en el curs del procés, que preceptivament s'hagin de publicar en diaris oficials.

5) **Exempció del pagament de dipòsits** necessaris per a la interposició de recursos.

6) **Assistència pericial gratuïta** en el procés a càrrec del personal tècnic adscrit als òrgans jurisdiccionals, o, si no, a càrrec de funcionaris, organismes o serveis tècnics dependents de les administracions públiques.

Excepcionalment, i quan per inexistència de tècnics en la matèria de què es tracti no sigui possible l'assistència pericial de perits dependents dels òrgans jurisdiccionals o de les administracions públiques, aquesta s'ha de dur a terme, si el jutge o el tribunal ho considera pertinent, en una resolució motivada, a càrrec de perits designats d'acord amb el que estableixen les lleis processals, entre els tècnics privats que corresponguin.

7) **Obtenció gratuïta** de còpies, testimonis, instruments i actes notarials, en els termes que preveu l'article 130 del Reglament notarial.

8) **Reducció del 80%** dels drets aranzelaris que corresponguin per l'atorgament d'escriptures públiques i per l'obtenció de còpies i testimonis notarials no previstos en el número anterior, quan tinguin relació directa amb el procés i siguin requerits per l'òrgan judicial durant el curs d'aquest, o serveixin per a la fonamentació de la pretensió del beneficiari de la justícia gratuïta.

9) **Reducció del 80%** dels drets aranzelaris que corresponguin per l'obtenció de notes, certificats, anotacions, assentaments i inscripcions en els registres de la propietat i mercantil, quan tinguin relació directa amb el procés i siguin requerits per l'òrgan judicial durant el curs d'aquest, o serveixin per a la fonamentació de la pretensió del beneficiari de la justícia gratuïta.

10) Els **drets aranzelaris** a què es refereixen els apartats 8 i 9 d'aquest article no es perceben quan l'interessat acreditat ingressos per sota del salari mínim interprofessional.

D'aquest elenc es dedueix que el ciutadà, quan veu reconegut el dret d'assistència jurídica gratuïta, es pot beneficiar:

1) **De l'assessorament i l'orientació previs al procés.** En aquest sentit, cal dir que la Llei recull l'any 1996 el que els col·legis d'advocats ja duïen a terme des de l'any 1985⁵, que són els **serveis d'orientació jurídica al ciutadà**, iniciats amb la finalitat de donar una primer orientació que moltes vegades pot evitar l'inici del procediment judicial. En aquests serveis es proporciona un consell orientador al ciutadà, s'analitza si es donen els requisits per a la concessió i el reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta i s'analitzen les previsions jurídiques dels ciutadans perquè la designació d'un advocat, si escau, sigui la correcta per a la finalitat pretesa.

Actualment són moltes les administracions que es plantegen la conveniència de disposar de serveis d'orientació jurídica per als ciutadans, dotant-los en alguns casos de caràcter universal.

2) **Assistència al detingut o pres que no designi**, de conformitat amb el que disposa l'article 520 de la LECr, l'advocat que vol que l'atengui en aquesta circumstància. En aquests casos, ja hem vist que l'article 3 possibilita que la

⁽⁵⁾En el qual el Col·legi d'Advocats de Barcelona inaugura el primer servei d'orientació jurídica gratuït, establert en aquell moment gràcies a una subvenció atorgada pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

defensa de l'interessat s'anticipi al reconeixement del dret, sense perjudici que el no-reconeixement posterior implica l'obligació del ciutadà de fer front al pagament dels honoraris reportats pels professionals que hagin intervingut en la seva assistència.

3) Defensa i representació gratuïtes per part d'un advocat i procurador dels tribunals, respectivament, quan aquesta intervenció sigui preceptiva en el procediment pel qual s'ha sol·licitat justícia gratuïta. Per tant, en tots els procediments en què la intervenció d'aquests professionals no sigui preceptiva no és possible designar-los⁶.

⁽⁶⁾ Interposició de procediment monitori, intervenció en judici de faltes, etc.

Evidentment, l'òrgan judicial pot considerar que, per a evitar una situació d'indefensió real i per a garantir la igualtat de les parts en el procés, pot interessar la designació d'aquests professionals, conclusió lògica si es té en compte la finalitat del sistema de justícia gratuïta, que no és cap altra que procurar que l'accés de les parts a un procés en condicions d'igualtat sigui real i efectiu.

La designació d'aquests professionals es fa per mitjà de les llistes de torn d'ofici que els col·legis professionals tenen l'obligació d'organitzar per a garantir la prestació del servei, segons el que disposa l'article 22 de la Llei.

D'aquesta manera, els articles 27 i 28 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, permeten en determinades situacions la lliure designació de professionals.

En el cas de l'article 27, si el ciutadà vol acudir amb només un dels professionals d'intervenció preceptiva, i aprofitar que l'altre professional ho sigui dels del torn d'ofici, ha d'aportar la renúncia d'honoraris del professional de lliure elecció, efectuada per escrit davant el col·legi d'advocats i en presència del client. En cas de no-aportació d'aquest document, pot veure reconegut el seu dret de justícia gratuïta depenent de les seves circumstàncies econòmiques, però no es procedirà a la designació d'un professional.

En el cas de l'article 28 el ciutadà, quan acudeix a tramitar la sol·licitud, manifesta que ja disposa d'un advocat i procurador de lliure designació i que, per tant, no en necessita.

Articles 27 i 28

Article 27. Efectes del reconeixement del dret

El reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta comporta la designació d'un advocat i, quan calgui, d'un procurador d'ofici, sense que en cap cas no puguin actuar simultàniament un advocat d'ofici i un procurador lliurement triat, o viceversa, tret que el professional de lliure elecció renunciï per escrit a percebre els seus honoraris o drets davant el titular del dret a l'assistència jurídica gratuïta i davant el col·legi en el qual estigui inscrit.

Si el dret no és reconegut, els professionals intervinents poden percebre dels seus defensats o representats els honoraris corresponents a les actuacions practicades.

Article 28. Renúncia a la designació

Reflexió

Això vol dir que és obligatòria l'assistència d'un lletrat i procurador de torn d'ofici sempre i necessàriament? No, ja que la Llei ha sabut conjugar també el sistema d'assistència jurídica gratuïta amb el dret a la lliure designació de professionals, si bé amb limitacions.

Els que tinguin dret en els termes previstos en aquesta llei a l'assistència jurídica gratuïta poden renunciar expressament, no obstant el que preveu l'article anterior, a la designació d'un advocat i procurador d'ofici, i nomenar lliurement professionals de la seva confiança. Aquest aspecte ha de constar expressament en la sol·licitud i aquesta renúncia afecta simultàniament l'advocat i el procurador.

La renúncia posterior a la designació, que, així mateix, ha d'afectar simultàniament l'advocat i el procurador designats d'ofici, s'ha de comunicar expressament a la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta i als col·legis professionals corresponents i no implica la pèrdua de les altres prestacions reconegudes en la concessió del dret d'assistència jurídica gratuïta.

La normativa, per tant, permet que el ciutadà pugui actuar amb professionals de la seva lliure elecció, però mai no ho pot fer de forma excloent, i això afecta tots dos professionals, llevat que hi intervingui la renúncia d'honoraris del qui actua per lliure designació de l'interessat.

4) Inserció gratuïta d'anuncis o edictes en el curs del procés que hagin de ser publicats en diaris oficials.

5) Exempció del pagament de dipòsits necessaris per a la interposició de recursos. La redacció de la Llei es duu a terme en un moment en què les taxes judicials es trobaven desaparegudes, i únicament queda vigent la necessitat de fer front al pagament de determinats dipòsits per a la interposició de determinats recursos. Les últimes reformes legislatives, que tornen a instaurar el sistema de taxes judicials, impliquen que el precepte s'ha d'aplicar també a aquestes, previsió que ja contenen les diferents normes que estableix l'obligació de pagament de taxes per l'ús de l'Administració de justícia.

6) Assistència pericial gratuïta en el procediment. Malgrat que la Llei ha representat un avenç respecte de la situació anterior, ja que estableix el dret a l'assistència pericial, aquesta ho ha de ser en el marc del procediment judicial, sense que sigui possible el seu ús previ per a la preparació del procediment.

7) Obtenció gratuïta o amb reducció de l'import que s'ha d'abonar per l'expedició de documents notariais i registrals, si bé també en el marc del procediment judicial.

8) La realitat pràctica d'aquests anys ha posat de manifest que determinades activitats imprescindibles per a la defensa correcta del ciutadà han quedat fora del sistema de justícia gratuïta:

És el cas dels administradors concursals i despeses annexes al procediment concursal, en què no és prevista la designació sistemàticament de justícia gratuïta ni la cobertura d'aquestes despeses, que queden en la massa del concurs, problema que s'ha vist aguditzat per l'increment de peticions de concurs de persona física dels últims temps, com a conseqüència de la crisi econòmica. És també el cas d'intèrprets i traductors, l'assistència dels quals és prevista per a actuacions processals i davant dependències policials, però no ho és per a assistir el lletrat en els actes previs al procés i de preparació de la defensa.

Una possible reforma de la Llei de justícia gratuïta ha de tenir en compte aquests aspectes.

9) No previst expressament en l'article 6 de la Llei d'assistència jurídica gratuïta entre les prestacions que implica el reconeixement del dret a la justícia gratuïta, però amb una clara relació amb això, hi ha el que disposa l'article 36 de la mateixa norma, respecte de les **costes processals**, amb el títol de reintegrament econòmic. D'aquest precepte es dedueix que:

En cas que hi hagi un pronunciament de costes a favor de qui hagi obtingut el reconeixement de justícia gratuïta, la part contrària està obligada a pagar aquestes costes processals. En cas contrari, quan sigui el litigant que ha vist reconegut el dret de justícia gratuïta qui sigui condemnat a les costes, només està obligat a abonar-les si dins els tres anys següents de la finalització del procediment es produeix una millora de la seva situació econòmica. Mentrestant, la prescripció per a la reclamació de les costes queda interrompuda.

La norma no diu res més sobre aquest tema, ni si la taxació de les costes ha de quedar també diferida o quin òrgan és el que ha de procedir al reconeixement d'aquesta situació de millora econòmica.

En aquest sentit, la pràctica processal ha establert la regla que es procedeix a deixar taxades les costes, prèviament, si escau, a la tramitació dels incidents d'impugnació d'honoraris corresponents, i queda en suspens la seva exacció al beneficiari de justícia gratuïta. La part afavorida en costes pot instar en el termini de tres anys un incident per al reconeixement de la millor fortuna o millora de la situació econòmica.

Respecte de l'òrgan encarregat d'establir el pronunciament sobre si s'ha produït aquesta millora econòmica, la jurisprudència menor remet al fet que sigui el mateix òrgan judicial el que dicti la resolució sobre aquest tema, si bé no són pocs els òrgans judicials que remetent el ciutadà a una nova tramitació de l'expedient davant el col·legi d'advocats i resolució posterior de la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta per a aquesta constatació.

Article 36. Reintegrament econòmic

1) Si en la sentència que posi fi al procés hi ha pronunciament sobre costes, a favor de qui va obtenir el reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta o de qui el tingui legalment reconegut, la part contrària ha d'abonar les costes causades en la defensa d'aquella.

2) Quan en la sentència que posi fi al procés sigui condemnat a costes qui hagi obtingut el reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta o qui el tingui legalment reconegut, aquest està obligat a pagar les causades en la seva defensa i les de la part contrària, si dins els tres anys següents a la terminació del procés millora la seva situació econòmica. Mentrestant, queda interrompuda la prescripció de l'article 1967 del Codi civil. Es presumeix que ha millorat la seva situació econòmica quan els seus ingressos i recursos econòmics per tots els conceptes superin el doble del mòdul que preveu l'article 3, o si s'han alterat substancialment les circumstàncies i condicions que es van tenir en compte per a reconèixer el dret d'acord amb aquesta llei.

3) Quan la sentència que posi fi al procés no contingui un pronunciament exprés de costes, i en el plet venç el beneficiari de la justícia gratuïta, aquest ha de pagar les costes causades en la seva defensa, sempre que no excedeixin la tercera part del que hi hagi obtingut. Si excedeixen, es reduiran al que importi aquesta tercera part, i s'atendran a prorrata les seves diverses partides.

4) Quan es reconegui el dret a l'assistència jurídica gratuïta per a processos en els quals procedeixi la petició de *litis expensae* i aquestes siguin concedides en una resolució ferma a favor de la part que litiga amb el reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta, el

lletrat i procurador intervinents poden exigir a aquesta el pagament dels seus honoraris, fins a l'import total de la partida aprovada judicialment per a aquest concepte.

5) Obtingut el pagament per part dels professionals designats d'ofici d'acord amb les regles que preveuen els apartats anteriors, estan obligats a retornar les quantitats eventualment percebudes amb càrrec a fons públics per la seva intervenció en el procés.

Per a calcular els seus honoraris i drets, cal atènyer-se a les normes sobre honoraris d'advocats de cada col·legi, i als aranzels dels procuradors vigents en el moment de la substanciació del procés.

1.3.5. Extensió temporal del dret

Regulada en l'article 7 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, el reconeixement del dret es tramita per cada procediment judicial, i inclou totes les instàncies del procediment i la seva possible execució⁷.

Article 7. Extensió temporal

- 1) L'assistència jurídica gratuïta en el transcurs d'una mateixa instància s'estén a tots els seus tràmits i incidències, incloent-hi l'execució, però no es pot aplicar a un procés diferent.
- 2) El dret a l'assistència jurídica gratuïta s'ha de mantenir per a la interposició i els tràmits successius dels recursos contra les resolucions que posin fi al procés en la instància corresponent. En aquest cas, s'ha d'aplicar el que disposa l'article 32 d'aquesta llei.
- 3) Quan la competència per al coneixement dels recursos als quals es refereix l'apartat anterior correspongui a un òrgan jurisdiccional la seu del qual estigui en una localitat diferent, el secretari judicial, una vegada rebut l'expedient judicial, ha de requerir als col·legis respectius la designació d'un advocat i procurador d'ofici que exerceixin en aquesta seu jurisdiccional.

Si com a conseqüència de la regulació de les normes de competència funcional o territorial el procediment iniciat davant un tribunal determinat és remès al tribunal d'una altra localitat, el secretari ha de sol·licitar als col·legis professionals respectius que designin professionals que exerceixin en la seu del tribunal, si bé és aconsellable que en els escrits corresponents adreçats al tribunal de destinació s'indiqui aquesta petició, amb indicació expressa que el sol·licitant disposa del reconeixement del dret a la justícia gratuïta, ja que, reconeguda aquesta per una comissió de justícia gratuïta, ha de tenir validesa davant la resta de comissions d'assistència jurídica gratuïta i tribunals de l'Estat, sempre que se circumscriu al mateix procediment pel qual es va tramitar.

Excepcions

Aquesta norma ha tingut en la pràctica alguna excepció, amb vista a millorar la qualitat de la defensa del ciutadà. Així, en l'àmbit de Catalunya, els col·legis d'advocats que componen el Consell de l'Advocacia Catalana van manifestar el seu acord que, un cop iniciat el procediment davant jutjats de primera instància o instrucció d'un partit judicial determinat, per al coneixement dels recursos o el coneixement de la vista oral després de la fase d'instrucció en procés penal d'instàncies posteriors davant tribunals situats a Catalunya (audiències provincials o Tribunal Superior de Justícia de Catalunya), preval l'interès per mantenir la unitat de defensa i esdevé innecessària la designació de nous advocats, i manté vigent la designació del professional que ha actuat en la primera de les instàncies processals.

També ha tingut la seva excepció en la tramitació de justícia gratuïta en procediments per a la defensa de víctimes de violència de gènere, en què la tramitació de la justícia gratuïta per al primer procediment penal habilita per a la intervenció professional en els procediments posteriors relacionats amb la situació de violència i competència dels jutjats de violència contra la dona que es puguin iniciar en una franja temporal de dos anys,

⁽⁷⁾Fins i tot si la necessitat d'execució es produeix passats els anys, com pot ser en l'àmbit del dret de família, respecte de la necessitat d'execució de pronunciaments judicials en matèria de prescripcions alimentàries o exercici de dret de visites.

en previsió de la possible reiteració de la necessitat d'intervenir en procediments penals i amb la finalitat d'evitar a aquestes ciutadanes en situació de vulnerabilitat especial la duplictat de tràmits administratius amb el mateix resultat final, i davant la possibilitat de l'acumulació de procediments judicials per connexitat. D'aquesta manera, es manté la unitat de defensa també en aquests supòsits especialment sensibles socialment.

Recurs d'empara constitucional

Pel que fa a l'actuació davant el Tribunal Constitucional en un recurs d'empara, una vegada esgotats els recursos ordinaris, cal atènyer-se al que disposa l'Acord del Tribunal Constitucional de 18 de juny de 1996⁸.

⁽⁸⁾Publicat en el BOE de 19 de juny de 1996.

En aquest acord es preveu la forma de comparèixer davant el Tribunal Constitucional, i s'ha de tenir en compte que aquest és rigorós en la seva aplicació.

D'aquesta manera, s'ha de tenir en compte que no serveix un simple escrit o un anunci davant el Tribunal Constitucional o, si escau, davant el tribunal ordinari que ha dictat la resolució contra la qual es vol recórrer en empara constitucional, indicada la voluntat d'acudir al Tribunal Constitucional i la designació de professionals de Madrid per a la formulació del recurs d'empara, sinó que cal:

Supòsits de recursos d'empara que preveu l'article 42 de la LOTC

- 1) **Presentació**, dins del termini establert, davant el Tribunal Constitucional d'un escrit en el qual consti la voluntat d'interposar un recurs d'empara constitucional.
- 2) **L'escrit** ha d'anar acompanyat de les còpies o els testimonis de les decisions o actes que es vulguin impugnar i del certificat acreditatiu d'haver sol·licitat el reconeixement de la justícia gratuïta davant el Col·legi d'Advocats de Madrid o davant el jutjat degà del domicili de l'interessat.
- 3) En aquest cas, el **termini** per a la **interposició del recurs d'empara** queda suspès fins al reconeixement de la justícia gratuïta, inclòs durant el temps de tramitació de la possible impugnació de la resolució de justícia gratuïta.

Supòsits de recursos d'empara que preveuen els articles 43 i 44 de la LOTC

Quan el ciutadà ja tingui reconegut el dret a justícia gratuïta en el procediment judicial previ:

Articles 43 i 44 de la LOTC

Article 43

U. Les violacions dels drets i les llibertats abans esmentats originades per disposicions, actes jurídics, omissions o simple via de fet del Govern o de les seves autoritats o funcionaris, o dels òrgans executius col·legiats de les comunitats autònomes o de les seves autoritats o funcionaris o agents, poden donar lloc al recurs d'empara una vegada que s'hagi esgotat la via judicial precedent.

Article 42 de la LOTC

Les decisions o actes sense valor de llei, emanats de les Corts o de qualsevol dels seus òrgans, o de les assemblees legislatives de les comunitats autònomes, o dels seus òrgans, que violin els drets i les llibertats susceptibles d'empara constitucional, poden ser objecte de recurs dins el termini de tres mesos des que, d'acord amb les normes internes de les cambres i assemblees, siguin fermes.

Dos. El termini per a interposar el recurs d'empara constitucional és dels vint dies següents a la notificació de la resolució recaiguda en el procés judicial previ.

Tres. El recurs només es pot fonamentar en la infracció mitjançant una resolució ferma dels preceptes constitucionals que reconeixen els drets o les llibertats susceptibles d'empara.

Article 44

U. Les violacions dels drets i les llibertats susceptibles d'empara constitucional que tinguin l'origen immediat i directe en un acte o omisió d'un òrgan judicial poden donar lloc a aquest recurs, sempre que es compleixin els requisits següents:

- Que s'hagin exhaurit tots els mitjans d'impugnació previstos per les normes procesals per al cas concret dins la via judicial.
- Que la violació del dret o la llibertat sigui imputable de manera immediata i directa a una acció o omisió de l'òrgan judicial, amb independència dels fets que van donar lloc al procés en què aquelles es van produir, dels quals, en cap cas, no entrarà a conèixer el Tribunal Constitucional.
- Que s'hagi denunciat formalment en el procés, si hi va haver oportunitat, la vulneració del dret constitucional tan aviat com, una vegada coneguda, va ser possible.

Dos. El termini per a interposar el recurs d'empara és de trenta dies, a partir de la notificació de la resolució recaiguda en el procés judicial.

1) Si la **resolució judicial** que ha exhaurit la via jurisdiccional prèvia procedeix d'un òrgan judicial amb seu a Madrid, s'ha d'interposar el recurs d'empara dins el termini previst en la LOTC, tret que l'advocat designat en la via judicial prèvia al·legui la insostenibilitat del recurs, segons el que disposa la Llei d'assistència jurídica gratuïta.

2) Si la **resolució judicial** que exhaureix la via judicial prèvia procedeix d'un òrgan judicial que no té seu a Madrid, s'ha de remetre, en el termini previst en els articles 43 i 44 de la LOTC, un escrit al TC, en què es faci constar la intenció d'interposar un recurs d'empara amb una llista succinta i circumstanciada dels fets en els quals es fonamenta la pretensió, i sol·licitar que el TC requereixi la designació de professionals per a la defensa i representació de l'interessat. En cas que el lletrat vulgui continuar en la defensa davant el TC, ha d'indicar que continua en la defensa gratuïtament i sol·licitar només la designació d'un procurador dels tribunals, i hi ha d'adjuntar la renúncia d'honoraris pertinent segons el que estableix l'article 27 de la Llei d'assistència jurídica gratuïta.

3) Així mateix, hi ha d'adjuntar una còpia o testimoni de les resolucions judicials que es vulguin impugnar en empara, una acreditació de la data de la seva notificació i el certificat del reconeixement de la justícia gratuïta.

4) El Tribunal pot denegar la sol·licitud de professionals si manifestament hi concorre algun dels motius següents:

- Per presentació extemporània.
- Perquè l'enjudiciament de la matèria no és competència del TC.

Vegeu també

Per a obtenir-ne més informació, podeu consultar el punt "Tramitació de la insostenibilitat de la pretensió del ciutadà designat" de l'apartat titulat "Subjecció de l'advocat a la normativa de justícia gratuïta".

- Perquè les resolucions no són susceptibles de recurs d'empara constitucional.
- Perquè no s'han exhaurit la via jurisdiccional procedent o tots els recursos utilitzables dins la via judicial.
- Quan el ciutadà no tingui reconegut el dret a justícia gratuïta en la via judicial prèvia i es produeix insuficiència econòmica sobrevinguda, el ciutadà ha d'adreçar un escrit al TC en què manifesti la intenció de recórrer, i hi ha d'adjuntar les còpies o els testimonis de les resolucions judicials contra les quals s'ha de recórrer, i el certificat d'haver sol·licitat el reconeixement a la JG. El termini queda suspès fins a la resolució de l'expedient per al reconeixement del dret.
- Així mateix, l'acord regula la manera de comparèixer davant el TC per a oposar-se a un recurs d'empara plantejat davant el TC, la compareixença quan en el procediment judicial previ no sigui preceptiva la intervenció de professionals i la compareixença en recursos d'empara contra resolucions d'*habeas corpus*.

Recursos davant el Tribunal Europeu de Drets Humans

El procediment davant el Tribunal Europeu de Drets Humans, per presumpta vulneració dels drets i les garanties del Conveni europeu de drets humans, una vegada exhaurides totes les instàncies judicials nacionals, s'interposa mitjançant un **formulari de demanda**, en què s'ha d'exposar un resum dels fets, els drets que el ciutadà considera infringits i els recursos que s'han interposat, i s'hi han d'adjuntar les resolucions dictades per les autoritats públiques implicades.

En aquesta fase del procediment el ciutadà es pot adreçar directament al Tribunal, i no és preceptiva la intervenció d'un advocat. És a partir del moment en què el Tribunal decideix notificar la demanda al Govern implicat, quan aquesta intervenció es fa necessària.

La sol·licitud que no es disposa de mitjans econòmics i que es necessita ser assistit per mitjà de justícia gratuïta s'ha de fer directament davant el Tribunal.

1.3.6. Tramitació de l'expedient per al reconeixement del dret

Ja hem indicat que la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta, procedeix a desjudicialitzar el procediment per al reconeixement del dret a justícia gratuïta, perquè entén que l'avaluació del compliment dels requisits per a gaudir del dret a justícia gratuïta no és en sentit jurisdiccional estricte, i opta per configurar aquesta funció com una activitat essencialment administrativa.

Per a això, va crear uns nous òrgans administratius, les comissions d'assistència jurídica gratuïta, i encomana una primera tramitació de l'expedient de sol·licitud als col·legis d'advocats.

Pel que fa a les comissions d'assistència jurídica gratuïta, els articles 9 i següents de la Llei 1/1996, de 10 de gener, en regulen l'àmbit territorial, la composició i el funcionament. En aquest sentit, es configuren com a òrgans provincials, si bé es deixa marge a les comunitats autònomes per a determinar un àmbit territorial diferent, mentre es crea una comissió central dependent de l'Administració general de l'Estat per al coneixement de les sol·licituds respecte de procediments davant jutjats i tribunals, amb competència en tot el territori nacional.

Articles 9, 10 i 11

Article 9. Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta

A cada capital de província, a les ciutats de Ceuta i Melilla i a cada illa en la qual hi hagi un o més partits judicials, s'ha de constituir una comissió d'assistència jurídica gratuïta com a òrgan responsable, en el seu àmbit territorial corresponent, d'efectuar el reconeixement del dret que regula aquesta llei.

No obstant això, l'òrgan competent a la comunitat autònoma pot determinar un àmbit territorial diferent per a la Comissió.

Així mateix, en relació amb els jutjats i tribunals amb competència a tot el territori nacional, s'ha de constituir a la capital de l'Estat una comissió central d'assistència jurídica gratuïta dependent de l'Administració general de l'Estat.

Article 10. Composició de les comissions d'assistència jurídica gratuïta

1) La Comissió Central d'Assistència Jurídica Gratuïta ha d'estar presidida per un membre del Ministeri Fiscal, designat pel fiscal general de l'Estat, i composta pels degans del Col·legi d'Advocats i del Col·legi de Procuradors de Madrid, o l'advocat o procurador que ells designin, un advocat de l'Estat i un funcionari del Ministeri de Justícia pertanyent a cossos o escales del grup A, que a més actua com a secretari.

2) Les comissions d'assistència jurídica gratuïta dependents de les comunitats autònomes estan integrades per un membre del Ministeri Fiscal, designat pel fiscal en cap del Tribunal Superior de Justícia o de l'Audiència Provincial i integrades a més pel degà del Col·legi d'Advocats i el del Col·legi de Procuradors, o l'advocat o el procurador que ells designin, i per dos membres que designin les administracions públiques de les quals depenen. L'òrgan competent de la comunitat autònoma determina quins dels seus integrants han d'exercir la presidència i la secretaria.

3) En les comissions d'assistència jurídica gratuïta dependents de l'Administració general de l'Estat, els membres que corresponen a l'Administració pública són un advocat de l'Estat i un funcionari, que actua com a secretari, pertanyent a cossos o escales del grup A, amb destinació a la gerència territorial del Ministeri de Justícia corresponent o, si no, un funcionari dels cossos o les escales esmentats que presti els seus serveis a la delegació o subdelegació del Govern del territori de què es tracti.

A les províncies on hi hagi més d'un col·legi d'advocats o de procuradors, el representant d'aquestes corporacions en la Comissió el designen de comú acord els degans d'aquells.

Quan el volum d'assumpes o altres circumstàncies justificades ho aconsellin, es poden crear delegacions de la Comissió Provincial d'Assistència Jurídica Gratuïta, amb la composició i l'àmbit d'actuació que es determinin reglamentàriament i garantint, en tot cas, l'homogeneïtat de criteris per a reconèixer el dret a l'assistència jurídica gratuïta.

Article 11. Funcionament de les comissions d'assistència jurídica gratuïta

El funcionament de les comissions d'assistència jurídica gratuïta s'ha d'ajustar al que estableix per als òrgans col·legiats la Llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú.

El Ministeri de Justícia i Interior ha de prestar el suport administratiu i el suport tècnic necessaris per al funcionament de les comissions dependents de l'Administració general de l'Estat.

Els col·legis d'advocats i de procuradors han de posar a disposició de les comissions d'assistència jurídica gratuïta la llista de col·legiats que exerceixen adscrits als serveis de justícia gratuïta, amb indicació, si escau, d'especialitzacions.

Respecte de la composició de les comissions d'assistència jurídica gratuïta, cal destacar que es componen de representants dels col·lectius implicats: l'ha de presidir un representant del Ministeri Fiscal, i hi participen representants de l'advocacia i de la procuradoria, un advocat de l'Estat i un representant del Departament de Justícia, que actua com a secretari.

Pel que fa a Catalunya, les comissions estan regulades per mitjà del Decret 252/1996, de 5 de juliol, de la Generalitat de Catalunya.

S'ha indicat que la Llei encomana la primera funció en la tramitació de l'expedient per al reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta als col·legis d'advocats. D'aquesta manera, el ciutadà, per iniciar l'expedient, s'ha de dirigir, segons el que disposa l'article 12 de la Llei, al col·legi del lloc on se situa el jutjat o tribunal que ha de conèixer del procediment pel qual se sol·licita el dret, o bé davant el jutjat degà del seu domicili, que, si escau, ha d'enviar la sol·licitud al col·legi d'advocats competent.

Article 12. Sol·licitud del dret

El reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta l'han d'instar les persones sol·licitants davant el col·legi d'advocats del lloc on hi hagi el jutjat o el tribunal que hagi de conèixer del procés principal pel qual se sol·licita el dret, o davant el jutjat del seu domicili. En aquest últim cas, l'òrgan judicial ha de traslladar la petició al col·legi d'advocats competent territorialment.

Quan hi hagi concurrència de litigants en un procés, el reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta l'ha d'instar individualment cadascun dels interessats.

Quan, d'acord amb les lleis processals, les persones sol·licitants hagin de litigar sota una sola defensa o representació, s'ha de computar, a l'efecte del reconeixement del dret, la totalitat dels ingressos i havers patrimonials de les persones sol·licitants. En aquest cas, si s'acredita que els ingressos i els havers patrimonials de cadascuna de les persones sol·licitants no sobrepassen el doble del salari mínim interprofessional, s'ha de nomenar un advocat i, si escau, un procurador del torn d'ofici que n'han d'assumir la representació i la defensa conjunta.

Si s'acredita que els ingressos i els havers patrimonials de cadascuna de les persones sol·licitants superen el doble del salari mínim interprofessional, però no arriben al quàdruple, la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta pot determinar quins dels beneficis establerts en l'article 6 s'atorga a les persones sol·licitants.

En la sol·licitud s'han de fer constar totes les dades i s'hi han d'adjuntar els documents que permetin apreciar la situació econòmica de l'interessat, les seves circumstàncies personals i familiars, la pretensió jurídica que es vol fer valer i les parts en el procediment.

S'ha d'indicar que els col·legis d'advocats han fet un esforç en l'aplicació de les TIC per poder facilitar la tramitació als ciutadans, de manera que, mitjançant convenis amb les instàncies estatals que disposen de les dades econòmiques dels ciutadans (Hisenda, Seguretat Social, INEM), el col·legi d'advocats pot consultar les dades econòmiques del ciutadà incorporant-les a l'expedient i evitant a l'interessat l'aportació de documentació, substituint-la per l'autorització a consultar aquestes dades econòmiques, de conformitat amb el que preveu la Llei orgànica de protecció de dades personals, en un exercici de simplificació de l'expedient, que ha permès, d'una banda, tràmits innecessaris a l'interessat i, de l'altra, l'agilitació de la tramitació de l'expedient administratiu del reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta.

Si el col·legi d'advocats constata l'existència de deficiències en la sol·licitud o la insuficiència de la documentació, ha de requerir el ciutadà perquè ho esmeni, i fixar amb precisió els defectes i les mancances que s'hi han advertit i les conseqüències de la falta d'esmena, amb la finalitat que aquesta es duigui a terme en el termini de deu dies hàbils, transcorregut el qual el col·legi d'advocats pot procedir a l'arxivament de la sol·licitud si no s'ha dut a terme aquesta esmena.

Si de l'expedient es deriva la inclusió de l'interessat en l'àmbit d'aplicació de la Llei, el col·legi d'advocats ha de procedir, en el termini de quinze dies, a designar un advocat i requerir, si escau, la designació d'un procurador, que s'han de notificar al ciutadà.

Si de l'expedient es deriva que el sol·licitant no reuneix els requisits que la Llei exigeix per tenir dret al reconeixement d'assistència jurídica gratuïta, li ha de comunicar que no duu a terme la designació de professionals.

El col·legi també pot **denegar** la designació de professionals quan la pretensió que l'interessat vol fer valer és manifestament insostenible o no té cap fonament. Sobre aquest tema s'ha de tenir en compte que, mentrestant, la utilització d'aquesta fórmula pot implicar *de facto* una impossibilitat material d'accedir als jutjats i tribunals. Només és legítim el seu ús per part dels col·legis en els supòsits en què clarament es posi de manifest que la pretensió de l'interessat és absurda o incoherent.

Una vegada el col·legi d'advocats tanqui l'expedient de sol·licitud de justícia gratuïta, amb un resultat o un altre, aquest s'ha de traslladar a la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta perquè la verifiqui i resolgui.

La Llei preveu la possibilitat, en l'article 15, que els col·legis d'advocats no es pronunciïn en el termini de quinze dies previstos legalment; en aquest cas, es preveu que el ciutadà pugui reiterar la seva sol·licitud davant la Comissió

d'Assistència Jurídica Gratuïta, que, de manera immediata, ha de sol·licitar l'expedient al col·legi d'advocats respectiu, ordenar la designació de professionals i continuar amb la tramitació de l'expedient.

Article 15. Designacions provisionals i trasllats

Si amb la sol·licitud i els seus documents justificatius queda acreditat que la persona peticionària està inclosa en l'àmbit definit en l'article 2 d'aquesta llei, el col·legi d'advocats, un cop esmenats els defectes advertits, ha de designar provisionalment un advocat, en el termini màxim de quinze dies, comptat a partir que el col·legi hagi rebut la sol·licitud o s'hagin esmenat els defectes, i ho ha de comunicar immediatament al col·legi de procuradors, a fi que, en cas que sigui preceptiu, en el termini màxim de tres dies, es designi un procurador que n'assumeixi la representació.

En cas que el col·legi d'advocats consideri que la persona peticionària no compleix les condicions esmentades, o que la pretensió principal que conté la sol·licitud és manifestament insostenible o no té fonament, ha de notificar a la persona sol·licitant en el termini de cinc dies que no ha efectuat el nomenament provisional d'un advocat que preveu el paràgraf anterior i ha de traslladar la sol·licitud a la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta.

L'expedient corresponent i les designacions provisionals efectuats s'han de traslladar en el termini de tres dies a la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta als efectes de verificar-los i resoldre'ls.

En cas que el col·legi d'advocats no dicti cap resolució en el termini de quinze dies, el sol·licitant pot reiterar la seva sol·licitud davant la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta, la qual, de manera immediata, ha de demanar l'expedient al col·legi d'advocats i ha d'ordenar al mateix temps la designació provisional d'un advocat i un procurador, si aquest és preceptiu, i continuar, posteriorment, el procediment que fixa l'article 17 d'aquesta llei.

Una vegada l'expedient és remès a la **Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta** respectiva, aquesta pot fer les comprovacions i sol·licitar la informació que consideri necessària, i dictar una resolució en un termini màxim de trenta dies, sobre el reconeixement o la denegació del dret i, en cas de reconeixement parcial, quines prestacions són les que hi queden incloses.

El silenci de la Comissió en el termini indicat comporta la ratificació de la decisions adoptades prèviament pels col·legis d'advocats, i, en cas que no hi hagi un pronunciament d'aquest, el silenci és positiu, de manera que el jutge o tribunal ha de declarar a petició de l'interessat el dret de manera íntegra i requerir als col·legis les designacions de professionals.

El reconeixement del dret implica la confirmació de les designacions de professionals que hagin fet abans els col·legis professionals.

En cas que la **Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta desestimi** la pretensió, les **designacions** que s'hagin pogut fer prèviament queden sense efecte i l'interessat ha d'abonar els honoraris i drets econòmics que s'hagin ocasionat per la intervenció dels professionals designats provisionalment.

Aquest efecte de la resolució de la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta desestimària de la pretensió de reconeixement del dret planteja diverses qüestions:

1) Aquesta **resolució** s'ha de **comunicar al jutjat** on s'estigui coneixent del procediment pel qual es va instar el reconeixement del dret a justícia gratuïta, perquè aquest requereixi el ciutadà a fi de designar, si escau, un professional que continuï la seva defensa.

2) La **resolució de la Comissió és impugnabile**, com veurem tot seguit. Per tant, un cop planejada la impugnació, la resolució té el mateix efecte de provocar el decaïment de les designacions dels professionals? S'ha d'indicar que, com que és una resolució de caràcter administratiu, és executiva. Si bé s'ha de tenir en compte que, si el resultat de la impugnació és favorable, el resultat d'aquesta executivitat seria el de l'existència d'un procediment judicial en què no hi ha professionals designats, i, en ser reconeguda judicialment, provocaria una nova designació de professionals, i això aniria en contra del principi d'unitat de defensa.

Per això és recomanable que, davant aquesta situació, el lletrat informi degudament el client dels efectes negatius que pot tenir la desestimació de la impugnació, a fi que sigui el ciutadà qui, amb la informació adequada, assumeixi aquest risc.

3) Si la resolució provoca que la designació realitzada amb anterioritat quedi sense efecte, en l'ordre penal, en el qual es pot donar l'interès de l'interessat/imputat de no designar un professional de la seva elecció, mentre que l'Estat té un interès directe que el procediment continuï per a l'exercici del *ius puniendi*, és evident que la pèrdua d'efecte de la designació, juntament amb la negativa de l'interessat a designar un professional, pot provocar la paralització del procediment, amb la qual cosa els jutjats i els tribunals poden imposar al professional designat l'obligació de continuar en la defensa o, fins i tot, sol·licitar un nou professional dels adscrits al **torn d'ofici**. La Llei no resol qui ha d'assumir aquest cost, en cas que el ciutadà no afronti el cost de la seva defensa o representació, ja que l'article 30 de la Llei únicament preveu l'aplicació dels fons públics a les actuacions professionals dutes a terme sota l'empara del reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta. Aquesta qüestió l'han de tenir en compte les possibles modificacions del sistema de justícia gratuïta, mentre que es produeix en aquest cas una confusió entre el torn d'ofici i la justícia gratuïta, que seria convenient diferenciar, com tractarem més endavant.

Article 18. Efectes de la resolució

El reconeixement del dret implica la confirmació de les designacions d'un advocat i d'un procurador efectuades provisionalment pels col·legis professionals.

Si, per contra, la Comissió desestima la pretensió, les designacions que eventualment s'hagin fet queden sense efecte i la persona peticiónaire, si escau, ha d'abonar els honoraris i drets econòmics que hagi ocasionat la intervenció dels professionals designats amb caràcter provisional, en els mateixos termes que preveu l'article 27 d'aquesta llei.

Article 30. Aplicació de fons públics

La intervenció de professionals designats d'ofici per a l'assistència, la defensa i la representació gratuïta només es pot retribuir amb càrrec als fons públics que preveu l'article 37, quan hi hagi reconeixement exprés del dret a l'assistència jurídica gratuïta en els termes que estableix aquesta llei.

1.3.7. Moment per a formular la sol·licitud de reconeixement del dret a justícia gratuïta. Insuficiència econòmica sobrevinguda

Respecte del moment idoni per a dur a terme la sol·licitud de reconeixement del dret a justícia gratuïta, l'article 8 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, estableix que s'ha de dur a terme en el moment inicial del procediment: abans d'interposar la demanda i abans de procedir a la contestació, amb el risc de no ser reconegut el dret, tret que s'acrediti que les circumstàncies econòmiques que comporten la concessió del dret són noves i que van sobrevenir després l'inici del procediment judicial.

Article 8. Insuficiència econòmica sobrevinguda

No s'ha de reconèixer el dret a l'assistència jurídica gratuïta a la part actora una vegada presentada la demanda, o a la part demandada una vegada formulada la contestació, tret que en la seva sol·licitud acreditin davant la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta que les circumstàncies i condicions necessàries per a obtenir-lo van sobrevenir després de la demanda o contestació, respectivament.

Quan la part actora o la part demandada vulguin el reconeixement del dret en la segona instància sense que haver-lo sol·licitat en la primera, han d'acreditar davant la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta que les circumstàncies i condicions necessàries van sobrevenir en el curs de la primera instància o després.

La mateixa regla és aplicable a qui vulgui el reconeixement del dret per a interposar o seguir el recurs de cassació respecte de la segona instància.

La norma està pensada en un primer estadi de reconeixement de circumstàncies que concorren per al reconeixement del dret i un segon estadi en què, un cop reconegut el dret, es procedeix a intervenir en el procediment judicial, de manera que l'inici del procediment es duu a terme amb justícia gratuïta i professionals adscrits a aquest sistema o sense el reconeixement del dret, a excepció de la intervenció i el reconeixement posteriors per insuficiència econòmica sobrevinguda.

Aquest esquema presenta **quatre excepcions**, en les quals s'anticipa la defensa a la tramitació de l'expedient per al reconeixement de justícia gratuïta:

Com ja hem estudiat en analitzar l'**article 3 de la Llei**:

- Assistència al detingut o pres.
- Assistència per a víctimes de violència de gènere.
- Assistència per a víctimes de terrorisme.

La **quarta** de les **excepcions** deriva de l'aplicació del que preveu l'**article 21 de la Llei 1/1996**, de 10 de gener, de petició de designació d'un professional per part dels jutjats i tribunals, que examinarem amb més detall més endavant.

En aquestes quatre situacions, quan el ciutadà acudeixi a tramitar la sol·licitud de reconeixement, no ha d'acreditar aquesta insuficiència econòmica sobrevinguda a l'inici del procediment.

1.3.8. Impugnació, revocació de la resolució

Un cop dictada la resolució per part de la Comissió de Justícia Gratuïta, aquesta és modificable per mitjà de dues vies:

Impugnació de la resolució davant els òrgans judicials

La Llei 1/1996, de 10 de gener, que duu a terme, com ja hem indicat anteriorment, una **desjudicialització del procediment de reconeixement del dret**, dissenya un sistema de control judicial de les resolucions administratives, si bé aquest sistema difereix del control tradicional sobre l'activitat de l'Administració pública, mitjançant el procediment contenciós administratiu.

En aquest sentit, l'article 20 de la Llei estableix que la resolució dictada es pot impugnar en el termini de cinc dies des de la notificació de la resolució, mitjançant un escrit motivat davant el mateix òrgan administratiu, és a dir, la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta, que ha de remetre l'escrit d'impugnació, juntament amb l'expedient administratiu, al jutge que ha de conèixer de la impugnació i que no és cap altre que l'òrgan judicial davant el qual s'ha de dirimir el procediment pel qual es va sol·licitar el reconeixement del dret.

Nota

En aquest incident no és preceptiva la intervenció d'un lletrat.

Article 20. Impugnació de la resolució

Els titulars d'un dret o d'un interès legítim poden impugnar les resolucions que, de manera definitiva, reconeguin o deneguin el dret a l'assistència jurídica gratuïta.

Aquesta impugnació, per la qual no és preceptiva la intervenció d'un lletrat, s'ha de fer per escrit i de manera motivada, en el termini de cinc dies des de la notificació de la resolució o des que l'hagi conegut qualsevol dels legitimats per a interposar-la, davant el secretari de la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta. Aquest ha de remetre l'escrit d'impugnació, juntament amb l'expedient corresponent a la resolució impugnada i un certificat d'aquesta, al jutjat o tribunal competent o al jutge degà per al seu repartiment, si el procediment no s'ha iniciat.

Un cop rebuts l'escrit d'impugnació i els documents i el certificat a què al·ludeix el paràgraf anterior, el secretari judicial ha de citar a dia cert les parts i l'advocat de l'Estat o el lletrat de la comunitat autònoma corresponent, quan en depengui la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta, dins els vuit dies següents, i el jutge o tribunal, després d'oïr-los i practicar la prova que consideri pertinent en el termini dels cinc dies següents, ha de dictar una interlocutòria en el termini dels cinc dies següents en què mantingui o revoqui la resolució impugnada.

El jutge o tribunal competent per a conèixer de la impugnació, en la interlocutòria per la qual la resolgui, pot imposar a qui l'ha promoguda de manera temerària o amb abús de dret una sanció pecuniària de 30 a 300 euros.

Contra la interlocutòria dictada pel jutge o el tribunal no es pot interposar cap recurs.

El jutjat, per a la seva tramitació, ha de citar a dia cert la persona interessada, l'advocat de l'Estat o el lletrat de la comunitat autònoma, quan en depengui la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta, en la qual s'han d'oïr les parts i s'ha de practicar la prova que es consideri pertinent, i a continuació s'ha de dictar una resolució judicial per la qual es mantingui o es revoqui la resolució impugnada.

Nota

La resolució judicial indicada no és susceptible de cap recurs. En aquest incident el jutjat o tribunal pot imposar una multa econòmica a qui l'ha promogut de manera temerària o amb abús de dret.

Revocació de la resolució

L'article 19 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, reconeix a les comissions d'assistència jurídica gratuïta potestats de revisió d'ofici, ja que poden revocar el dret prèviament reconegut quan es constati una declaració errònia, falsejament o ocultació de dades per part de les persones sol·licitants de la justícia gratuïta, i les quals són determinants per al reconeixement del dret.

Article 19. Revocació del dret

La declaració errònia, el falsejament o l'ocultació de dades per part de les persones sol·licitants de l'assistència jurídica gratuïta que hagin estat determinants per al reconeixement del dret donen lloc, en tot cas, a la seva revocació per part de la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta, que, amb aquesta finalitat, té potestats de revisió d'ofici.

La revocació que preveu el paràgraf anterior comporta l'obligació de pagar tots els honoraris de l'advocat i el procurador que s'hagin produït des de la concessió del dret, i de la quantitat equivalent al cost de les altres prestacions obtingudes respecte d'aquesta concessió, sense perjudici de les responsabilitats d'un altre ordre que, si escau, corresponen.

En aquest cas, la revocació té efectes retroactius, de manera que, un cop produïda la revocació del dret, el ciutadà perd les prestacions de la llei des del moment inicial, i això comporta l'obligació de fer front als costos de tot tipus que hagi pogut evitar pel reconeixement del dret a la justícia gratuïta que ara es revoca.

1.3.9. Efectes en el procediment de la formulació de sol·licitud de reconeixement del dret

La regulació d'aquests aspectes figura en l'article 16 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, que, si bé, tot i establir d'inici la no-suspensió del procediment, deixava la decisió sobre això a l'òrgan judicial que ha de conèixer del procediment en què el reconeixement de justícia gratuïta ha de desplegar efectes, quan el procediment estava iniciat.

Article 16. Suspensió del curs del procés

La sol·licitud de reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta no suspèn el curs del procés.

No obstant això, a fi d'evitar que el transcurs dels terminis pugui provocar la preclusió d'un tràmit o la indefensió de qualsevol de les parts, el jutge, d'ofici o a petició d'aquestes, en pot decretar la suspensió fins que es produeixi la decisió sobre el reconeixement o la denegació del dret a litigar gratuïtament, o la designació provisional d'un advocat i procurador si la seva intervenció és preceptiva o es requereix en interès de la justícia, sempre que la sol·licitud del dret s'hagi formulat en els terminis que estableixen les lleis processals.

Quan la presentació de la sol·licitud del reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta es faci abans d'iniciar el procés i l'acció pugui resultar perjudicada pel transcurs dels terminis de prescripció, ha de quedar interrompuda, sempre que dins els terminis establerts en aquesta llei no es pugui nomenar un advocat a la persona sol·licitant i, si és preceptiu, un procurador del torn d'ofici, que exerceixin l'acció en nom de la persona sol·licitant. Quan l'acció pugui resultar perjudicada pel transcurs dels terminis de caducitat, ha de quedar suspesa fins que recaigui una resolució definitiva en via administrativa, que reconegui o denegui el dret, moment a partir del qual s'ha de reprendre el còmput del termini.

El còmput del termini de prescripció s'ha de reprendre des que el col·legi d'advocats notifiqui a la persona sol·licitant la designació provisional d'un advocat o, si escau, des que la Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta li notifiqui el reconeixement o la denegació del dret i, en tot cas, en el termini de dos mesos des de la presentació de la sol·licitud.

En cas que aquesta petició s'hagi denegat, sigui clarament abusiva i únicament estigui preordenada a dilatar els terminis, l'òrgan judicial que conegui de la causa pot computar els terminis en els termes estrictes previstos legalment, amb totes les conseqüències que se'n derivin.

Pel que fa als termes de prescripció i caducitat per a l'exercici d'accions judicials que puguin prescriure o caducar, s'estableix la **suspensió del còmput del termini** mentre s'està tramitant l'expedient en sol·licitud de reconeixement del dret, amb la finalitat d'evitar el perjudici d'exercici de l'acció pel transcurs del termini.

Sobre aquest tema s'han de tenir en compte dues qüestions:

1) Si la **petició es denega**, i es dedueix clarament que és abusiva o únicament ha estat preordenada a la dilació dels terminis, l'òrgan judicial que conegui del procediment pot computar els terminis en els termes previstos legalment, sense computar el període de tramitació de l'expedient, amb les conseqüències que se'n poden derivar.

2) Les últimes reformes processals, amb la finalitat d'evitar que els ciutadans usin la sol·licitud de justícia gratuïta, i n'abusin clarament, en els últims moments del termini processal, amb la finalitat d'allargar el procés i, especialment, el moment del pronunciament judicial, estan establint la **necessitat** que la **petició de reconeixement del dret** es dugui a terme en **un termini determinat** de dies immediatament posterior a la citació a termini o citació judicial, passat el qual el jutjat no suspèn el curs del procediment per la sol·licitud de reconeixement del dret a la justícia gratuïta.

Així i tot, i malgrat la possibilitat de suspendre el curs del procediment per la formulació de la sol·licitud de justícia gratuïta, l'article 21 de la Llei faculta els òrgans judicials perquè, en circumstàncies d'urgència de l'assumpte i la necessitat d'assegurar de manera immediata els drets de defensa i representació de les parts, dictin una resolució motivada que exigeixi el nomenament provisional de professionals i difereixi la tramitació de l'expedient de sol·licitud de reconeixement del dret.

Article 21. Requeriment judicial de designació d'un advocat i un procurador

Si, d'acord amb la legislació processal, l'òrgan judicial que conegui del procés considera que, per les circumstàncies o la urgència del cas, cal assegurar de manera immediata els drets de defensa i representació de les parts, i alguna manifesta que no té recursos econòmics, ha de dictar una resolució motivada en què requereixi els col·legis professionals perquè nomenin provisionalment un advocat i un procurador, quan no s'hagin fet les designacions anteriorment.

El secretari judicial ha de comunicar aquesta resolució pel mitjà més ràpid possible als col·legis d'advocats i de procuradors, i a continuació s'ha de tramitar la sol·licitud segons el que preveuen els articles precedents.

Si en moments anteriors l'ús abusiu d'aquesta facultat es podia considerar convenient amb la finalitat de no provocar la paràlisi de procediments judicials, en els moments actuals, en els quals, com hem indicat, els col·legis d'advocats han fet esforços importants, ajudats de les TIC, per agilitar-ne la tramitació, l'ús d'aquesta facultat s'ha d'exigir que se circumscriui a les situacions previstes en el precepte legal, i no com un simple mecanisme d'evitació de suspensions processals.

1.3.10. Litigis transfronterers i aplicació de tractats i convenis internacionals sobre assistència jurídica gratuïta

La regulació inicial de la Llei 1/1996, d'assistència jurídica gratuïta, preveia la tramitació de sol·licituds formulades a l'empara de convenis internacionals, i incrementava els terminis per a la impugnació de la resolució, i per a l'esmena de deficiències en la sol·licitud, i amb la previsió que els documents estiguessin redactats en castellà, i quedessin dispensats de legalització o postil·la.

La Llei 16/2005, de 18 de juliol, va procedir a modificar la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta, per regular les especialitats dels litigis transfronterers civils i mercantils a la Unió Europea. Va preveure un sistema en què:

1) Són **beneficiaris** les **persones físiques** ciutadanes de **la Unió Europea** o nacionals de tercers països que resideixin legalment en un dels estats membres, entenent per *estat membre* tots els que componen la UE, excepte Dinamarca.

2) Els procediments en què es pot aplicar són els següents:

- Litigis civils o mercantils.
- Procediments extrajudicials en aquestes matèries quan la Llei imposi a les parts o als òrgans judicials la remissió a aquests procediments.
- Procediments derivats d'un contracte de treball.
- Execució de sentències dictades per tribunals d'altres estats membres de la UE en què s'hagi obtingut el benefici de justícia gratuïta.

Lectura recomanada

Capítols VII i VIII de la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta.

- Execució de documents públics amb força executiva.

La modificació que s'efectua en la Llei de justícia gratuïta per a preveure-hi els litigis transfronterers en l'àmbit de la Unió Europea estableix tant el reconeixement del dret per a procediments davant els òrgans judicials espanyols com el procediment que s'ha de seguir per al reconeixement d'aquest dret per ciutadans espanyols i residents legalment a Espanya davant tribunals de països membres de la UE i estableix, al costat de la resta de prestacions de l'article 6, els serveis d'interpretació i traducció documental, les despeses de desplaçament quan sigui necessària la compareixença personal de la persona interessada per a la defensa de la seva pretensió, i la intervenció de professionals quan, tot i no ser preceptius, el jutge o tribunal ho requereixi mitjançant una resolució motivada basada en la complexitat de l'assumpte o en la necessitat de garantir la igualtat de les parts.

En aquests supòsits l'òrgan que decideix sobre la sol·licitud és sempre l'organisme identificat com a tal al país on s'ha de conèixer del procediment judicial.

1.3.11. Torn d'ofici i justícia gratuïta

Ja hem anticipat que el sistema de justícia gratuïta ha experimentat des de l'any 1996 una certa confusió amb els denominats *torns d'ofici*, ja que històricament s'han identificat amb els denominats *advocats de pobres* i les llistes dels torns d'ofici s'han utilitzat per a servir els ciutadans amb dret reconegut a la justícia gratuïta.

És a dir, els **col·legis d'advocats** tenen estatutàriament l'obligació de **facilitar** el dret a la **defensa dels ciutadans**, per la qual cosa s'ha d'acudir a ells en els casos en què, o bé el ciutadà es negui, pel motiu que sigui, a designar un advocat de la seva elecció i acudeixi al col·legi d'advocats en sol·licitud de professional, o bé quan ho requereixi l'autoritat judicial davant la impossibilitat del procediment de continuar sense l'assistència d'un lletrat.

D'entre aquest grup només són ciutadans assistits pel sistema de justícia gratuïta els que tramiten el procediment administratiu per al reconeixement del dret, i obtenen aquest pronunciament.

Quan la Llei, en l'article 30, ja esmentat, i en l'article 37, parla de la retribució amb càrrec als fons públics, es refereix al sistema de justícia gratuïta i no a la resta de designacions que igualment són obligatòries per al lletrat i per als col·legis. D'aquesta manera es planteja el problema del finançament del siste-

ma de designació obligatori en què el ciutadà no té el reconeixement del dret i en què, si bé el lletrat pot percebre honoraris directament del client, la realitat ha posat de manifest la dificultat de la seva consecució.

Designacions obligatòries en el procés penal per a la defensa de persones jurídiques imputades o responsables civils, que no tenen per llei la possibilitat de tenir reconegut el dret a la justícia gratuïta, però que sovint es troben en estat d'insolvència real.

S'obre aquí el debat de fins a quin punt han d'afrontar els col·legis o els mateixos lletrats la càrrega de donar cobertura al dret de defensa, essent com és una obligació derivada de la naturalesa de l'Estat com un estat democràtic i de dret, que necessita, en una possible modificació de la Llei, una referència sobre aquest tema.

2. Funcionament del torn d'ofici

2.1. Paper dels col·legis d'advocats i consells generals

Recollint la tradició històrica que ha quedat mínimament exposada en el primer apartat d'aquest treball, la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta, va optar, entre tots els sistemes possibles, a establir el sistema de justícia gratuïta vigent a l'Estat espanyol, pel sistema d'atribuir als col·legis professionals l'organització dels serveis d'assistència lletrada i defensa i representació gratuïtes, si bé amb l'obligació de garantir, en tot cas, la prestació continuada.

Article 22. Gestió col·legial dels serveis d'assistència lletrada, de defensa i de representació gratuïtes

Els consells generals de l'advocacia espanyola i dels col·legis de procuradors dels tribunals d'Espanya i els col·legis respectius han de regular i organitzar, per mitjà de les seves juntes de govern, els serveis d'assistència lletrada i de defensa i representació gratuïtes, garantint-ne, en tot cas, la prestació continuada i atenent criteris de funcionalitat i d'eficiència en l'aplicació dels fons públics posats a la seva disposició.

Els col·legis d'advocats han d'implantar serveis d'assessorament a les persones peticionàries d'assistència jurídica gratuïta, amb la finalitat d'orientar i canalitzar les seves pretensions. Aquest assessorament ha de tenir, en tot cas, caràcter gratuït per a les persones sol·licitants.

Els col·legis d'advocats han de facilitar a les persones sol·licitants d'assistència jurídica gratuïta la informació necessària en relació amb el compliment dels requisits per a concedir-la, i també l'auxili en la redacció de les sol·licituds corresponents.

Així mateix, imposa als col·legis d'advocats l'obligació d'implantar serveis d'assessorament a les persones peticionàries d'assistència jurídica gratuïta, amb la finalitat d'orientar i encaminar les seves pretensions i donar-los la informació necessària en relació amb el compliment dels requisits per a la concessió del dret a justícia gratuïta.

En l'article 24 de la Llei s'indica, sobre aquest tema, que els col·legis han d'establir sistemes de distribució objectiva i equitativa dels diferents torns i mitjans per a la designació dels professionals d'ofici, sistemes que són públics per a tots els col·legiats i que poden consultar les persones sol·licitants de justícia gratuïta.

Així mateix, s'estableix l'obligació, excepte en cas de dimensió reduïda de l'activitat en l'àmbit territorial d'algun col·legi, de constituir torns de guàrdia permanent per a prestar el servei d'assistència al detingut, corol·lari evident del que disposa l'article 520 de la LECr.

Finalment, l'article 26 de la mateixa norma legal estableix la responsabilitat patrimonial, de conformitat amb les normes que regulen el procediment administratiu, dels col·legis professionals pel que fa al funcionament dels serveis d'assistència jurídica gratuïta.

2.2. Accés al torn d'ofici

Respecte als advocats que s'inscriguin en els serveis de justícia gratuïta, ja hem indicat que l'article 24 exigeix que els col·legis professionals estableixin un sistema d'accés públic a tots els col·legiats, amb una distribució objectiva dels diferents torns, i l'obligació de constituir torns de guàrdia per a prestar el servei d'assistència lletrada al detingut.

Article 24. Distribució per torns

Els col·legis professionals han d'establir sistemes de distribució objectiva i equitativa dels diferents torns i mitjans per designar els professionals d'ofici. Aquests sistemes són públics per a tots els col·legiats i els poden consultar les persones sol·licitants d'assistència jurídica gratuïta.

Els col·legis d'advocats, excepte aquells en què per la dimensió reduïda de l'activitat no calgui, han de constituir torns de guàrdia permanent per prestar el servei d'assistència lletrada al detingut.

Aquest precepte ha de ser complementat amb el que disposa l'article 25 de la mateixa Llei, que remet a la futura normativa reglamentària: l'establiment dels requisits generals mínims de formació i especialització necessaris per a prestar els serveis d'assistència jurídica gratuïta, amb la finalitat d'assegurar un nivell de qualitat i competència professional que garanteixi el dret constitucional a la defensa. Aquests requisits són de compliment obligat sense perjudici dels requisits complementaris que puguin establir les comunitats autònomes competents.

Per això el 3 de juny de 1997, l'Ordre del Ministeri de Justícia va establir, en l'article primer, el següent:

1) **Requisits generals mínims** exigibles als advocats per a prestar els serveis d'assistència jurídica gratuïta:

- Tenir la residència habitual i un despatx obert en l'àmbit del col·legi respectiu i, en cas que el col·legi tingui establertes demarcacions territorials especials, tenir el despatx en la demarcació territorial corresponent, tret que, quant a aquest últim requisit, la junta de govern del col·legi el dispensi excepcionalment per a una millor organització i eficàcia del servei.
- Acreditar més de tres anys en l'exercici efectiu de la professió.
- Estar en possessió del diploma del curs de l'Escola de Pràctica Jurídica o de cursos equivalents homologats pels col·legis d'advocats, o haver superat

els cursos o les proves d'accés als serveis de torn d'ofici i assistència lletrada al detingut que estableixin les juntes de govern dels col·legis d'advocats.

2) Excepcionalment, la **junta de govern** de cada col·legi pot dispensar motivadament el compliment del requisit que estableix l'apartat 3 del punt anterior, si concorren en el sol·licitant mèrits i circumstàncies que acreditin la seva capacitat per a la prestació del servei.

Per tant, s'estableixen dos sistemes d'accés diferenciats, als quals ha de ser aplicable sempre el requisit objectiu de disposar de tres anys d'exercici previ: l'accés mitjançant la formació i l'accés per mèrits.

Aquesta **ordre** ministerial es va entendre **no aplicable a Catalunya**, en tant que comunitat autònoma que havia assumit competències en matèria de justícia, i, per tant, competent per al desplegament reglamentari de la normativa disposada en la Llei d'assistència jurídica gratuïta.

Per això, l'article 15 del Decret de la Generalitat de Catalunya 252/1996, de 5 de juliol, de creació de les comissions d'assistència jurídica gratuïta, regulació del procediment per al reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta i subvenció per les actuacions professionals dels advocats i procuradors a Catalunya, estableix que l'accés dels advocats als serveis de defensa gratuïta i assistència lletrada al detingut o pres el regula el Consell de Col·legis d'Advocats de Catalunya. Aquestes normes poden exigir una experiència professional prèvia per a accedir i, en tot cas, s'han d'ajustar als requisits de formació i especialització que hagin pogut establir el Ministeri de Justícia i el Departament de Justícia i que s'han de comunicar al Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

En compliment d'aquest precepte, el Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya va aconseguir un acord en data 3 de juliol de 1998, pel qual s'establien com a requisits d'accés al torn d'ofici i assistència al detingut:

- Haver exercit un mínim de tres anys abans de la inscripció.
- Haver superat els cursos d'una escola de pràctica jurídica, validada degudament pel Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya.
- Exercir la professió en un domicili professional radicat en l'àmbit territorial del col·legi en què es proposi d'inscriure's al torn d'ofici i assistència al detingut.

A continuació l'acord estableix que els diferents col·legis poden exigir altres requisits complementaris per a la inscripció en els seus serveis de torn d'ofici i assistència al detingut, i estableix una via alternativa d'accés en els col·legis

Lectura complementària

L'article 15 del Decret de la Generalitat de Catalunya 252/1996, de 5 de juliol, es va publicar en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, de 10 de juliol de 1996.

Col·legi d'Advocats de Catalunya

El Consell de Col·legis d'Advocats de Catalunya està integrat per la suma dels diferents col·legis d'advocats amb competència territorial a Catalunya.

Lectura complementària

L'acord aconseguit pel Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya es va publicar en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, de 24 de juliol de 1998.

on tinguin regulada la passantia, de manera que hi podran accedir els lletrats que l'acreditin, de conformitat amb les normes establertes en els col·legis respectius.

L'acord també regula una sèrie d'incompatibilitats que busquen garantir la disponibilitat per a la prestació del servei, com ara la impossibilitat de causar alta en aquest dels funcionaris o dels que tinguin una dependència laboral amb qualsevol empresa pública o privada, tret que acreditin, mitjançant un certificat de l'organisme o l'empresa pel qual es trobin prestant serveis, que en el seu horari laboral tenen disponibilitat preferent per a qüestions relacionades amb el torn d'ofici i l'assistència al detingut.

Finalment, estableix la incompatibilitat dels lletrats amb algun tipus de representació política d'assumir la defensa d'ofici en cap assumpte que tingui relació amb l'Administració en la qual estiguin assumint aquesta representació.

I finalment, només permet l'adscripció al torn d'ofici i a l'assistència lletrada en un sol col·legi d'advocats.

De les diferents regulacions internes en els diversos col·legis d'advocats territorialment competents a Catalunya es pot establir una línia comuna en la tendència següent:

- Establir normes d'accés més d'acord amb el que disposa l'Ordre ministerial de 3 de juny de 1997.
- Establir per a determinats torns específics, en consideració a l'especialitat o sensibilitat de la matèria que s'hi ha de tractar, normes que incrementen la necessitat de formació prèvia o anys d'exercici previs, com ara els torns d'estrangeria, menors, penitenciari, violència contra la dona, procediments de jurat o el nou torn que s'està preparant en el Col·legi d'Advocats de Barcelona, d'assistència jurídica per a menors estrangers no acompanyats.

La discussió actual quant a l'accés al torn d'ofici en general se centra en si el postgrau i prova d'accés consegüent per a la professió de l'advocacia es considera suficient per a l'accés al torn d'ofici en substitució de la previsió normativa actual de formació per mitjà de les escoles de pràctica jurídica, discussió en què caldrà posar l'accent en la necessitat del funcionament correcte del sistema públic de justícia gratuïta, per sobre dels possibles interessos corporatius o professionals dels advocats, en consideració a l'especial vinculació que el sistema de justícia gratuïta té amb el dret a accedir als jutjats i tribunals.

El cas de Barcelona

A l'empara de la possibilitat que preveu l'acord indicat, segons el qual els diferents col·legis d'advocats poden establir requisits complementaris, diferents col·legis de l'àmbit de Catalunya, com és el cas de Barcelona, han establert en les seves reglamentacions de torn d'ofici criteris més d'acord amb el que disposa l'Ordre ministerial de 3 de juny de 1997.

2.3. Obligacions de l'advocat: autonomia professional i deontologia

Quant a la manera com ha de ser l'actuació de l'advocat designat per a una defensa concreta, és una conclusió clara que, si el sistema de justícia gratuïta busca garantir l'efectivitat del dret a l'accés a la justícia en condicions d'igualtat per a tots els ciutadans amb independència de les seves possibilitats econòmiques, l'advocat no pot tenir unes obligacions essencials diferents que les que regeixin l'exercici general de l'advocacia.

Per això l'article 23 de la Llei recull que els professionals inscrits en els serveis de justícia gratuïta han d'exercir la seva activitat amb llibertat i independència de criteri, d'acord amb les normes deontològiques i amb les que disciplinen el funcionament dels serveis col·legials de justícia gratuïta.

L'advocat, per tant, està subjecte a:

- Deontologia professional general, ja que la seva actuació no ha de ser diferent de qualsevol altre encàrrec professional.
- Previsions específiques del sistema de justícia gratuïta, que busquen el funcionament correcte del servei de justícia gratuïta.

2.4. Subjecció de l'advocat a la normativa de justícia gratuïta

Els diferents col·legis professionals han pogut establir, en el marc de les seves competències d'organització i gestió dels serveis de defensa gratuïta i assistència lletrada al detingut, **reglamentacions internes** que l'advocat ha de respectar.

Aquestes reglamentacions s'incorporen a l'ordenament jurídic, ja que han de ser declarades ajustades a la legalitat per l'Administració competent. En el cas de Catalunya, aquesta és el Departament de Justícia.

En aquest apartat destaquen tres qüestions:

Tramitació de la insostenibilitat de la pretensió del ciutadà designat

No són poques les vegades que l'advocat es troba davant un client designat d'ofici que li planteja una pretensió insostenible jurídicament davant els tribunals. Com a conseqüència que el col·legi d'advocats, en tramitar l'expedient de sol·licitud de reconeixement del dret a justícia gratuïta, té un marc més estret, ja que està legitimat a rebutjar la sol·licitud només quan aquesta pretensió

és manifestament insostenible, en les pretensions que, tot i ser insostenibles, no ho siguin de manera absurda ni manifesta, i en les quals l'interessat tingui dret a justícia gratuïta, s'ha de procedir a efectuar una designació.

Davant aquesta conjuntura, si el client vol, costi el que costi, formular la pretensió, en contra del criteri del lletrat, la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta, preveu en els articles 32 i següents la possibilitat de tramitar aquesta insostenibilitat, de manera que la comissió de justícia gratuïta ha de demanar, juntament amb l'informe del lletrat, l'informe del col·legi d'advocats i del Ministeri Fiscal, i només quan tots ells coincideixin en la insostenibilitat de la pretensió, s'ha de negar la designació d'un advocat per a l'exercici d'aquesta, i, si escau, el ciutadà ha de litigar amb els seus propis mitjans.

La intervenció en aquest expedient dota de garantia el sistema previst legalment, que ha de guardar un equilibri entre el dret del ciutadà a accedir gratuïtament a la justícia i l'esforç econòmic que això representa, amb la finalitat que els recursos públics destinats a aquesta finalitat no puguin sustentar pretensions capritxoses i sense fonament, com així ho ha indicat el Tribunal Constitucional⁹.

Renúncia a la defensa de l'advocat

Com hem vist, ja l'any 1870 es va considerar que els advocats designats per a la defensa de les causes de pobres no tenien possibilitats de renunciar a la defensa, excepte en les causes penals i per motius personals, justificats i valorats pels degans.

Aquesta impossibilitat ha perviscut en el temps i ha passat al **sistema de justícia gratuïta** actual, recollit en l'article 31 de la Llei 1/1996, si bé temperat per la possibilitat que hi hagi altres causes de renúncia, totalment legítimes, que es preveuen en els reglaments interns respectius i que s'han de complementar amb les causes d'incompatibilitat per a assumir la defensa per motius deontològics.

Article 31. Obligacions professionals

Els advocats i procuradors designats han d'exercir les seves funcions d'assistència i representació de manera real i efectiva fins a la fi del procés en la instància judicial de què es tracti i, si escau, l'execució de les sentències, si les actuacions processals en aquesta es produeixen dins dels dos anys següents a la resolució judicial dictada en la instància, sense perjudici de l'efecte de les causes de renúncia o excusa que preveu aquesta llei.

Només en l'ordre penal els advocats designats es poden excusar de la defensa.

Per a això, hi ha de concórrer un motiu personal i just, que han de valorar els degans dels col·legis.

L'excusa s'ha de formular en el termini de tres dies des de la notificació de la designació i s'ha de resoldre en el termini de cinc dies des de la seva presentació.

Nota

Si el col·legi d'advocats o el Ministeri Fiscal consideren que la pretensió és sostenible, s'ha de designar un segon professional per al qual la defensa és obligatòria.

⁽⁹⁾Sentències del Tribunal Constitucional 12/1998, 95/2003 i 7/2008, entre altres.

La finalitat última de la Llei és evitar una successió d'advocats que renunciïn a la defensa d'un assumpte determinat, amb el perjudici consegüent per al ciutadà afectat, però aquesta finalitat s'ha de veure temperada per la possibilitat de designar un segon advocat quan hi concorre una causa legítima per a això.

Normes referents al règim disciplinari que conté la Llei 1/1996, de 10 de gener

Finalment, si bé les normes de règim disciplinari es troben, així mateix, en les diferents reglamentacions internes dels col·legis d'advocats, cal tenir en compte el que disposen els **articles 42 i següents de la Llei 1/1996, de 10 de gener**, normes que s'han de respectar en les reglamentacions internes.

En aquest sentit, l'**article 42** estableix que el règim disciplinari dels advocats adscrits als serveis de justícia gratuïta s'ha de regir per les mateixes regles establertes amb caràcter general per a l'exercici de la professió, amb les especialitats següents:

1) La **percepció indeguda** d'honoraris, drets o beneficis econòmics ha de tenir sempre la consideració de **falta molt greu**. Sobre aquest tema s'ha de tenir en compte que l'article 36 de la Llei recull situacions en què l'advocat pot cobrar del client, unit al supòsit de desestimació de la sol·licitud de justícia gratuïta. En aquests casos és imprescindible que, un cop obtingut el cobrament, els professionals retornin els imports percebuts amb càrrec a les partides pressupostàries de torn d'ofici.

Article 36. Reintegrament econòmic

3) Quan la sentència que posi fi al procés no contingui un pronunciament exprés de costes, i el plet l'hagi guanyat la persona beneficiària de la justícia gratuïta, aquesta ha de pagar les costes causades en la seva defensa, sempre que no excedeixin la tercera part del que hi hagi obtingut. Si l'excedeixen, s'han de reduir al que importi aquesta tercera part, i atendre a prorrata les diverses partides.

4) Quan es reconegui el dret a assistència jurídica gratuïta per a processos en els quals sigui procedent la petició de *litis expensae* i aquestes es concedeixin en resolució ferma a favor de la part que litiga amb el reconeixement del dret a assistència jurídica gratuïta, el lletrat i procurador que hi intervenen poden exigir a aquesta part el pagament dels seus honoraris, fins a l'import total de la partida aprovada judicialment per a aquest concepte.

2.5. Finançament del sistema i retribució del professional

Per concloure la justícia gratuïta i el torn d'ofici, i després d'haver comentat els principis sobre els quals s'estableix la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica, parlarem d'un d'aquests: el **finançament públic del sistema**.

La normativa es concreta en el capítol V de la Llei indicada, que es pot resumir en les línies següents:

- L'Administració és l'obligada al pagament del sistema, amb l'obligació consegüent de disposar de dotació pressupostària per a això.
- Les partides pressupostàries han de tenir en compte tant les despeses de la gestió que els col·legis d'advocats es veuen obligats a afrontar com el pagament dels professionals adscrits al servei de justícia gratuïta, per les seves actuacions.
- L'Administració també és la competent per a la determinació dels barems de retribució, si bé amb l'informe previ dels consells generals dels col·legis professionals (en el cas de Catalunya, l'Administració competent és el Departament de Justícia, amb l'informe previ del Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya).

En l'àmbit reglamentari, i pel que fa a Catalunya, el Decret 252/1996 també té previsió normativa en aquest aspecte. En l'article 25 regula el moment i la documentació necessaris per a la justificació de l'actuació en relació amb el seu abonament.

Exercicis d'autoavaluació

1. El requisit d'ingressos econòmics generals per a obtenir el reconeixement del dret a la justícia gratuïta d'una parella casada que vol interposar un procediment judicial en el qual no presenten contraposició d'interessos és...

- a) que la parella no superi el doble del salari mínim interprofessional (SMI) computat en el seu brut.
- b) que cada membre de la parella no superi el doble del salari mínim interprofessional (SMI) computat en el seu brut.
- c) que els ingressos de la parella computats conjuntament no superin el doble de l'indicador públic de renda d'efectes múltiples (IPREM) computat en el seu net.
- d) que els ingressos de la parella computats conjuntament no superin el doble de l'indicador públic de renda d'efectes múltiples (IPREM) computat en el seu brut.

2. Un justiciable acudeix al col·legi d'advocats i sol·licita la designació d'un advocat d'ofici per a una reclamació de quantitat per un import de 1.500,00 euros que s'ha de ventilar en judici verbal. El ciutadà al·lega urgència per obtenir la designació.

- a) El col·legi l'informa que, com que no és preceptiva la direcció del procediment per un lletrat, li tramitarà l'expedient de justícia gratuïta però no designarà un advocat d'ofici.
- b) El col·legi tramita l'expedient per al reconeixement del dret i, si és favorable, li designarà un advocat.
- c) El col·legi efectua la designació d'un advocat immediatament i l'informa que, amb posterioritat, es tramitarà l'expedient de justícia gratuïta per al reconeixement del dret.
- d) El col·legi informa el ciutadà que tramitarà l'expedient de justícia gratuïta i només designarà un advocat si el jutjat que conegui del procediment requereix la designació d'un advocat mitjançant una resolució motivada.

3. En Manel, casat i amb fills menors sense ingressos, acudeix al col·legi d'advocats com a representant d'una societat limitada perquè tramitin un expedient de justícia gratuïta i li designin un advocat, ja que la societat de la qual és administrador ha d'efectuar una reclamació econòmica contra una altra empresa que s'ha de ventilar pels tràmits del judici ordinarí. En Manel presenta un compte de resultats de la societat limitada que posa de manifest l'existència de pèrdues.

- a) S'informa en Manel que, si ho desitja, es tramitarà l'expedient de justícia gratuïta, però que aquest serà desfavorable, ja que les persones jurídiques, amb excepcions entre les quals no hi ha la societat limitada, no estan compreses en l'àmbit subjectiu de la Llei d'assistència jurídica gratuïta.
- b) Es requereix en Manel perquè aporti també els ingressos de la seva esposa i l'informen que, si sumats els ingressos de la unitat familiar no aconseguen el límit legal, se li designarà un advocat per a la defensa de la societat limitada.
- c) S'informa en Manel que, vist l'estat de pèrdues econòmiques, no s'ha de preocupar, ja que al cap d'uns quants dies li lliuraran el dictamen de la seva sol·licitud de justícia gratuïta, que segurament serà favorable a la seva petició, i li designaran un advocat.
- d) S'indica a en Manel que, perquè li donin la justícia gratuïta, el millor serà que la demani ell a títol personal, ja que no té ingressos, i que sigui ell qui efectui la reclamació de la quantitat econòmica de la societat limitada.

4. En Lluís, que ha intervingut en un procediment de divorci amb un advocat particular, no està d'acord amb la sentència obtinguda i hi vol recórrer en contra, manifestant que no pot continuar pagant l'advocat lliurement designat que l'ha defensat fins aleshores. En Lluís cobra anualment 4.000,00 euros bruts i viu amb la seva mare des que es va separar de la parella de la qual està en procés de divorci. Acudeix al col·legi d'advocats, on és informat del següent:

- a) Com que la sol·licitud de justícia gratuïta no l'ha fet en iniciar-se el procediment de divorci, ja no pot sol·licitar justícia gratuïta.
- b) Com a requisit per a tramitar la seva sol·licitud de justícia gratuïta, se li sol·licita que ha d'aportar també els ingressos de la seva exparella, ja que formalment, fins que no sigui ferma la sentència de divorci, estan casats legalment.
- c) En Lluís és informat que ha d'acreditar que la situació econòmica que li permet sol·licitar el reconeixement del dret a la justícia gratuïta s'ha produït amb posterioritat i és sobrevinguda a l'inici del procediment de divorci.
- d) En Lluís ha d'aportar també els ingressos de la seva mare, amb qui conviu, per poder veure reconegut el dret de justícia gratuïta, ja que s'han de sumar els ingressos de tots dos.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. d

2. d

3. a

4. c